

FARKLI TÜRK DEVLETLERİNİN (TÜRKİYE, ÖZBEKİSTAN, AZERBAYCAN VE TÜRKMENİSTAN) TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI-TİMURLU İLİŞKİLERİNE VE ANKARA SAVAŞINA YAKLAŞIM

Ottoman-Timurid Relations and the War of Ankara on History Textbooks of Different Turkish States (Turkey, Uzbekistan, Azerbaijan and Turkmenistan)

Refik TURAN*

Gazi Türkiyat, Bahar 2018/22: 79-110

Öz: Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı yol açtığı sonuçlar açısından Türk tarihinin en önemli ve çok tartışılan konularından birisini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye'deki çağdaş tarih yazımında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı konularına genel yaklaşım ve bu konuların Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan tarih ders kitaplarına yansımaları şeklinde ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda söz konusu ülkelerin tarih ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşının farklı boyutlarının ön plana çıkarıldığı, tarihsel olaylara yaklaşımın yanı sıra, ders kitaplarında bu konularla ilgili olarak yer verilen bilgi miktarı, bilgilerin niteliği ve kullanılan terminoloji anlamında önemli farklılıklar bulunduğu anlaşılmıştır. Türk devletlerinin özellikle geçmişte kendi aralarında yaşadıkları tarihsel sorunlarla ilgili bilgi ve belge paylaşımının gerçekleştirilerek terminoloji ve tarihsel konulara yaklaşım birliğinin sağlanabilmesi ve sonuçta tarih yazımında sağlanacak bu terminoloji ve anlayış birliğinin Türk devletlerinin tarih eğitim sistemleri ve ders kitaplarına yansıtılabilmesi için akademik kurumlar ve eğitim bakanlıkları arasında daha sıkı bir işbirliğinin sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Timurlular, Bayezid, Timur, Ankara Savaşı, Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan, tarih öğretimi, tarih ders kitapları

Abstract: The Ottoman -Timurid relations and the war in Ankara is one of the most crucial and mostly discussed topics of the Turkish history with regards to the results it caused. The purpose of this study is to reveal the overall approach to the Ottoman-Timurid relations in modern historiography in Turkey and the way of reflection on the history textbooks of Turkey, Uzbekistan, Azerbaijan, and Turkmenistan. As a result of the research, it was understood that in the history textbooks of the countries mentioned, different aspects of the Ottoman-Timurid relations and the war of Ankara have been focused, besides the approach to the historical events, in the textbooks, there are important differences with regard to the amount, the quality of the information given concerning these topics and with regard to the terminology used, it is of great importance to develop the cooperation between the academic institutes and education ministries to share information and documents concerning the historical problems the Turkish states experienced especially in the past and to build consensus about the terminology and historical issues and as a result to reflect this terminology and percept union to be provided in historiography in the history education systems of the Turkish states and the textbooks.

Keywords: Ottomans, Timurids, Bayezid, Temür, war of Ankara, Turkey, Uzbekistan, Azerbaijan, Turkmenistan, history teaching, history textbooks

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, refikturan76@hotmail.com ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8369-800X, Gönderim Tarihi: 29.01.2018 / Kabul Tarihi: 28.05.2018

Giriş

Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ile ölçme ve değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir (Şahin 2008: 133). Ders kitapları öğrencilerin bilgilerini düzenleyerek belleklerini geliştirir. Aynı zamanda öğrencilerin bireysel, sosyal, ekonomik ve ideolojik yönden de gelişmesine önemli katkılarda bulunur (Cemaloğlu 2003: 3). Seçilmiş ve düzenlenmiş bilgiyi tek elden bütün yurttaşlara ulaştırdığı için devletler ders kitaplarından ulusu oluşturan bireylerde ortak duygu, düşünce, tutum ve davranışları geliştirmede bir araç olarak yararlanmaktadırlar. Birçok ülkede geniş halk kesimlerinin, okullarda aldıkları formal eğitim sırasında edindikleri bilgilerle yetindikleri göz önüne alındığında, ders kitaplarının önemi ve işlevi daha iyi anlaşılır. Bu nedenle ders kitapları, özellikle de tarih dersi kitapları ülkelerin ideolojileri, eğitim öncelikleri, ön planda tuttukları değerler, ulusal kültürün ve kimliğin unsurları, ulusal ve uluslararası konulara yaklaşım gibi konuları yansıttığından araştırmacılar için önemli bir veri kaynağı özelliği taşımaktadırlar.

Tarih ders kitapları okutuldukları toplumun ve dönemin politik tercih ve değerlerini yansıtmaya açısından da bir politik hafıza unsuru ve bellek bankası olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilaveten bu materyaller bir yandan farklı toplumlara ait önemli ve seçilmiş tarihsel bilgiyi sunarken, diğer yandan da öğrencilere hâkim kimlik anlayışını aktarmayı ve onları sosyalleştirmeyi de hedeflemektedir. Başka bir deyişle tarih ders kitapları iktidarlarca hazırlanan tarih öğretim programları ışığında öğrencilerin değer, inanç, kişilik ve hayata bakış açılarının şekillenmesinde anahtar rol oynayan materyallerdir (Demircioğlu 2013: 120).

Günümüzde Türk devletlerinin aralarında ortak tarih anlayışı geliştirmelerinin önündeki en kritik alanı tarihte Türk devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilere, özellikle de savaşımlara yaklaşım ve bu konuların okullarda ele alınma ve öğretilme biçimleri oluşturmaktadır. Sahip olduğu bu kritik önemden dolayı son yıllarda Türk Cumhuriyetlerinde okutulan tarih ders kitapları farklı yönleriyle çeşitli araştırmalara konu teşkil etmektedir (Türk vd. 2004; Alpargu ve Çelik 2014; Turan 2016).

Bu araştırmanın amacı Türkiye, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'da okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşıma yaklaşımı ortaya koymak; ulaşılabilecek bulgulardan hareketle Türk dünyasının ortak tarih anlayışı ve algı düzeyi ile ilgili bir yargıya ulaşmaktır. Böylece Türk tarihinin gidişatında önemli sonuçlara yol açan bu örnek olaydan hareketle, bağımsızlıklarının üzerinden yirmi beş yıl geçtikten sonra Türk cumhuriyetlerinin tarihî olaylara ne kadar ortak yaklaşabildikleri ortaya konulmaya çalışılmış; Türk cumhuriyetleri arasında ortak tarih anlayışının oluşturulması ve güçlendirilebilmesi için de öneriler geliştirilmiştir.

İki ana bölüm halinde tasarlanan araştırmanın birinci bölümünde ülkelerin tarih ders kitaplarının büyük ölçüde o ülkenin tarihyazımını yansıttığı gerçeğinden hareketle, Timur, Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı konularına çağdaş Türk tarihyazımındaki yaklaşım ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ana kaynaklara inmek suretiyle olayların nedenlerini ve oluş şekillerini ortaya koymaktan ziyade “literatür incelemesi yöntemi” ile konuyla ilgili yayınlanmış belli başlı eser ve makalelerde bu konulara nasıl yaklaşıldığı; özellikle de bu konularla ilgili tartışmalı noktaların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde elde edilen bulgular “Çağdaş Türk Tarihyazımında “Osmanlı Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı” kategorisi ve “Timur ve Timurlular Devleti” ile Osmanlı Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı” alt kategorileri altında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümde Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan’da okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkilerine yaklaşımı ortaya koymak amaçlanmıştır. Türkiye ve Özbekistan konunun taraflarının varisleri olduklarından, Azerbaycan ve Türkmenistan ise Türk dünyasına dâhil üçüncü ülkelerin aynı tarihsel olaylara yaklaşım farkını ortaya koyabilmek amacıyla araştırmaya dahil edilmiştir. “Genel tarama modeli” (Karasar 2012: 77) ve bir nitel veri toplama yöntemi olan “doküman incelemesi” yönteminden (Yıldırım ve Şimşek 2003: 140) yararlanılan bu bölümde, Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı konularının yer aldığı tespit edilen Türkiye’den Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılarak 2009-2010 öğretim yılından 2016-2017 öğretim yılının sonuna kadar liselerde okutulan “Ortaöğretim Tarih 10” (Turan vd. 2014), Özbekistan’dan 5. sınıf “Tarihten Hikayeler” (Usmanov ve Jo’rayev) ve 7. sınıf “Özbekistan Tarihi” (Muhammadjonov 2009), Azerbaycan’dan 8. sınıf “Orta Asırlar Tarihi” (Mahmudlu vd. 2003), Özbekistan’dan ise 6. sınıf “Orta Asırlar Tarihi” (Annaorazow vd. 2008) ve 8. sınıf “Türkmenistan Tarihi” (Ekayew, 2009) ders kitaplarından oluşturulan örneklem üzerinde çalışılmıştır. Ders kitaplarının incelenmesiyle elde edilen veriler “Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara Savaşı” kategorisi ve “Türkiye’de Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı”, “Özbekistan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı”, “Azerbaycan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı” ve “Türkmenistan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı” alt kategorileri altında organize edilerek değerlendirilmiştir.

1. ÇAĞDAŞ TÜRK TARİHYAZIMINDA OSMANLI TIMURLU İLİŞKİLERİ VE ANKARA SAVAŞI

1.1. Timur ve Timurlular Devleti

1370 yılında Çağatay Ulusu’na son vererek kendi adıyla anılan devleti kuran Timur (1336-1405), 9 Nisan 1336 tarihinde Keş (Şehr-i Sebz) yakınlarındaki Hoca İlgar

köyünde doğmuş olup; babasının adı Turagay, annesinin adı ise Tekina Hatun idi (Aka 2014: 6). Timur'un Çağatay ulusunun dört direğinden biri olarak kabul edilen Barlas (Barulas) kabilesine mensup olduğu; atalarının da Cengiz Han'ın atalarıyla aynı soydan geldikleri ileri sürülmektedir (Togan 1972: 80). Bazı Moğol-Türk tarihçileri Timur'un soyunu küçümseyerek, bilinen soy kütüklerinin Timur veya oğulları tarafından oluşturulduğunu ileri sürseler de gerek Timur'un ilk hanımlarının menşeleri, gerekse kız kardeşlerinin evlilikleriyle kurulan dünürlük ilişkileri Timur ve ailesinin hiç de küçümsenecek kimseler olmadıklarını ortaya koymaktadır (Aka 2014: 7).

İlk defa 1360 yılında adından söz edilmeye başlanan Timur, Çağataylar ve Moğollar arasındaki mücadelelerde taraf olarak ve yararlanabileceği kimselerle akrabalık ilişkileri kurarak gücünü artırmış; özellikle Tuğluk Timur idaresindeki İli Çağataylılarına karşı izlediği uzlaştırmacı politika sonunda da Keş'i elde etmiştir. Henüz otuz üç yaşındayken Belh'i ele geçirerek bölgenin tek hâkimi durumuna gelen Timur; Mâveraünnehr hâkimi Emir Hüseyin'in öldürülmesinden sonra, Nisan 1370 tarihinde Semerkand'a girerek resmen hükümdarlığını ilan etmiştir (Yücel 1973: 160; Aka 2012: 173). Timur, otuz iki yıl süren saltanatı sonunda doğuda Altay dağlarından, batıda Ege denizine; kuzeyde İtil nehrinden, güneyde İndus'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmuştur (Hayit 1995: 2). Timur'un kurduğu bu devlet kültür bakımından Türk-Fars, yönetim bakımından Türk-Moğol, dinî bakımdan ise Moğol-İslam karışımı bir özelliğe sahipti (Yücel 1973: 160; Akbıyık 2004: 152).

Timur, kurduğu devleti resmen Cengiz Han'ın kurduğu Moğol İmparatorluğunun bir devamı olarak gördüğünden, hâkimiyetin Cengiz Han soyuna ait olduğu ananesine sadık kalmış ve hükümdarlığı süresince Çağatay Ulusu hanedanından göstermelik hanlar tayin ettirmiştir (İnalcık 2009: 81). Bu nedenle de en güçlü zamanlarında bile kendisi "han" unvanını kullanmamış; bunun yerine "emir", "el-emir", "el-kebir", "sahib kıran" ve Cengiz sülalesine damat olduğu için Moğolca "damat" anlamına gelen "küreken/ gürkân" unvanlarını kullanmıştır (Kafalı 1962: 336).

Timur, İran üzerine gerçekleştirdiği "üç yıllık" (1386-1388) ve "beş yıllık" (1392-1396) seferler sonucunda Fars, Yezd, Irak ve Kirman bölgelerine hâkim olan Muzafferiler Hanedanına son vererek Bağdat'a kadar olan bölgelere hâkim olmuştur. Daha sonra özellikle Azerbaycan'a hakimiyet konusunda Altınordu hükümdarı Toktamış ile karşı karşıya gelmiş; iki taraf arasında 1387 yılında başlayan mücadeleler aralıklarla 1394 yılına kadar sürmüştür. Timur, Toktamış üzerine 1394 sonbaharında yaptığı seferde Toktamış'la işbirliği yapan bazı kabileleri cezalandırarak Balkanlar'a sürmüştür; Azak, Hacı Tarhan (Astarhan-Ejderhan) ve Berke Saray'ı yağmalayıp yıkarak Altınordu Hanlığı'nı parçalamıştır. Timur'un bu seferi Türkistan, Güneydoğu Avrupa, Baltık ülkeleri ve Rusya tarihinin akışını etkilemiş, Rusların güneye doğru ilerlemelerinin önünü açmıştır (Aka 2012: 173-174).

Timur'un 1404 yılında vefatından sonra yaklaşık yüz yıl daha Timur soyundan gelenler hâkimiyetlerini sürdürdüler. Ancak, Timur'un Şahruh, Uluğ Bey, Hüseyin Baykara ve Babür gibi kuvvetli ardıllarına rağmen imparatorluk süratle küçülerek Maverâünnehir ve Horasan'la sınırlı hâle gelmiştir (Yücel 1973: 161). 1428 yılında Batı Sibirya'da Tura ırmağı kıyısında Özbek Ulusunun hanı ilan edilen Ebu'l Hayr (1428-1468) Timurluların kendi aralarındaki taht kavgalarından yararlanarak kısa sürede Türkistan bölgesinde önemli bir güç hâline geldi (Saray 1999: 268; Omorov 2012: 11; Alpargu 1995:10-11). Ebu'l Hayr Han'ın Astrahan'daki yeğeni Muhammed Şibani, önce Kazak hanı Burunduk'la yaptığı savaşı kazanarak 1490 yılında Yesi şehrinin hükümdarı olmuş; 1500 yılında Semerkand'ı, 1507 yılında ise Herat'ı ele geçirerek Timurlular devletine son vermiştir. Şibani başarılarını sürdürerek kısa sürede Hazar denizinin doğu sahilinden Doğu Türkistan'a; Sırderya'dan Orta Afganistan'a kadar uzanan yeni bir Özbek İmparatorluğu kurmuştur (Hayit 1995: 9). Timurlular Devleti'nin yıkılmasından sonra aynı coğrafya ve sosyal yapı üzerinde Özbeklerin hâkimiyet kurması günümüzde Özbeklerin kendilerini bu devletin devamı olarak görmelerine ve Timur ve sülalesine büyük saygı ve sevgi duymalarına yol açmıştır.

1.2. Osmanlı Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı

Cihangirlik iddiasıyla ortaya çıkan Timur, üzerine sefer düzenlediği bütün toprakların Cengiz Han ve ahfadına ait olduğunu düşünmekte; kendisinin de Cengiz Han'ın mirasçısı olduğu düşüncesiyle hareket etmekteydi (Baştürk 2010: 15). Timur'un sahip olduğu cihan hakimiyeti anlayışını Memlûk sultanına yolladığı bir mektuptaki şu sözleri en açık şekilde ortaya koymaktadır: *"Dünyadaki bütün insanlar bana tâbi olmalıdır. Çünkü bu dünyadaki bütün sultanların boyun eğmesi ve hizmet etmesi gereken tek ve gerçek hükümdar benim. Çerkezler siyasetten ne anlar."* (Arabşah 1986'dan akt: Yüksel 2010: 353). Dolayısıyla Timur, uc gazâ bölgesinden gelen Bayezid'i de küçümsüyor ve onun Anadolu'ya egemen olmasını kabullenemiyordu. İlhanlı geleneğini ileri sürerek Bayezid'e kendisine bağımlı bir uç beyi muamelesi yapıyor; özellikle Bayezid'in eski İlhanlı valisi Eretna'nın sahip olduğu Sivas, Amasya ve Erzincan bölgelerinde yapmış olduğu fetihleri kendi egemenlik bölgesine tecavüz olarak kabul ediyordu (İnalçık 2009: 71).

Timur, 1393-1394 seferine çıktığında Türkiye'de Orta Anadolu'da henüz tam olarak hakimiyet kuramamış Osmanlı Devleti, Sivas-Kayseri bölgesinde Kadı Burhaneddin Ahmet'in devleti, Osmanlı hakimiyetine girmekle birlikte Kadı Burhaneddin Ahmet karşısında tutunabilme mücadelesi veren Karamanoğulları Beyliği; Doğu Anadolu'da Erzincan emirliği ve Karakoyunlular ile Maraş-Elbistan dolaylarında Dulkadırlılar ve henüz devlet hâline gelememiş olan Akkoyunlular bulunmakta idi (Yücel 1973: 162).

Timur, 1393 yılında Mazenderan ve Fars bölgelerini ele geçirdikten sonra Bağdat üzerine harekete geçmiş, bu sırada Bağdat'ta bulunan Celayirlilerin son temsilcisi Sultan Ahmet'e değerli hediyeler göndererek kendi hâkimiyetini tanınmasını istemiştir. Sultan Ahmet ilk başta bu teklifi kabul etmiş görünmüşse de bir süre sonra Şam'a giderek Memlûklere sığınmıştır. Timur ise yönünü Orta Anadolu ve Suriye'ye çevirerek Bağdat'ı ele geçirmiş; bu sırada Erzincan emiri, Karamanoğlu, Dulkadiroğlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beyleri, Sivas ve Kayseri hâkimi Kadı Burhaneddin ve Memlûk sultanına elçiler göndererek kendi hakimiyetini tanımalarını istemiştir. Timur, bunlardan gelecek haberi beklemeden kuzeye yönelerek Van'ı kuşatmış ve ele geçirmiştir. Tam bu esnada Erzincan emiri Mutahharten, Karamanoğlu Alaaddin Bey ve Dulkadiroğlu Suli Bey gönderdikleri elçiler aracılığıyla Timur'a bağlılıklarını bildirmişlerdir. Memlûk sultanı Berkûk'un Timur'a cevabı ise Timur'un elçilerini öldürmek şeklinde olmuştur. Kadı Burhaneddin de Timur'un kendisine itaat isteğini reddettiği gibi, gelen mektubun birer suretini Memlûk Sultanı Berkuk ve Osmanlı padişahı Bayezid'e göndererek Timur'a karşı ittifak oluşturma teşebbüsünde bulunmuştur. Kadı Burhaneddin'in bu çabaları kısa sürede sonuç vermiş; Bayezid-Berkûk-Toktamış ve Kadı Burhaneddin arasında bir ittifak kurulmuştur (Yücel 1976: 250; Aka 2014: 27-28; Baştürk 2010: 17). Bu ittifaktan haberdar olan Timur ise önce kuzey sınırını emniyete almak için Toktamış'ı bertaraf etmeye karar vermiş ve bu maksatla Anadolu'dan ayrılmıştır. Timur, Toktamış tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra Hindistan seferine çıkmıştır.

Türkiye'de siyasi birliği sağlama iddiasında olan Yıldırım Bayezid, Timur'un deneme seferi olarak değerlendirilebilecek 1393-1394 harekatı sırasında pasif kalarak Timur'u ileride tekrar Türkiye üzerine yürümekten caydıracak herhangi bir girişimde bulunmamıştır (Yücel 1973: 181).

Timur'un Hindistan seferinde bulunmasından istifade eden ittifak üyeleri bir yandan aralarındaki ittifakı pekiştirmeye çalışırken, bir yandan da Timur'un bölgedeki siyasi nüfuzunu kırmak amacıyla onunla işbirliği yapan, hatta onu Anadolu ve Suriye üzerine sefer yapmaya teşvik eden Türkmen beylikleriyle mücadeleye girişmişlerdir. Zira Karamanoğlu Alaaddin, Timur'u Anadolu ve Suriye'yi istilaya tahrik ederken, Dulkadiroğlu Suli Bey de elçiler göndermek suretiyle onu Suriye üzerine yürümeye teşvik etmiştir. Erzincan emiri Mutahharten ise bizzat Timur'a giderek hizmetinde olduğunu bildirmiş, hatta bölgeyi zaptında ona eşlik etmiştir. İşte Timur Anadolu'dan ayrılıp Toktamış'ı bertaraf etmek için Deşt-i Kıpçak'ta mücadele yürüttüğü sırada Berkûk, Kadı Burhaneddin Ahmed ve I. Bayezid, Timur taraftarı beyliklerle mücadeleye başlamışlardır (Yücel 1976: 263).

Bu süreçte Memlûk Sultanı Berkûk, Dulkadiroğlu Suli Beyi ortadan kaldırtmış, ayrıca Karamanoğulları Beyliği ve Erzincan Emirliğine karşı da harekete geçmiştir. Kadı Burhaneddin Ahmet ise 1394 sonbaharı ve 1394-95 kışını tamamen Karamanoğulları Beyliği ile mücadeleyle geçirerek bu beyliğe ait birçok yeri ele

geçirmiştir. Karamanoğlu Alaaddin Bey'in barış isteğini kabul eden Kadı Burhaneddin, bu barıştan sonra Erzincan Emirliği üzerine yürüyerek Ezdebir, Sis, Burtuluş kaleleri ile Erzincan'ı ele geçirmiştir. Bu sırada Timur tarafından yurtlarından uzaklaştırılan Karakoyunlular ve Celayirliler de eski yurtlarını yeniden elde edebilmek için mülklerinde kalan Timurlular ile mücadeleye girişmişlerdi. Ancak Timur'a karşı Anadolu ve Suriye'nin en aktif savunucusu konumunda olan Kadı Burhaneddin Ahmed'in 1398 yazında Karakoyunlu Yülük Osman tarafından öldürülmesi Timur'a karşı oluşturulan bölgesel ittifak ve işbirliği döneminin sonunu getirmiştir (Yücel 1976: 277; Aka 2014: 33; Baştürk 2010: 19).

Kadı Burhaneddin Ahmed'in öldürülmesi Timur'un Anadolu'daki müttefikleri tarafından sevinçle karşılanmıştır. I. Bayezid ise öteden beri Anadolu'nun siyasi birliğinin önündeki en büyük engel olarak gördüğü Kadı Burhaneddin'in siyaset sahnesinden çekilmesi üzerine Anadolu'da siyasi birliği sağlama yönünde harekete geçerek bu beyliğe ait Amasya ve Sivas'ı topraklarına katmıştır. Bayezid, 1399 yılında Memlük sultanı Berkûk'un ölmesi ve yerine çocuk yaştaki Ferec'in tahta geçmesinden de yararlanarak bu devlete ait olan Malatya, Darende ve Divriği'yi ele geçirmiştir. Tüm bu gelişmeler Timur tehlikesine karşı oluşturulan ittifakın tamamen çökmesi anlamına gelmekteydi ki Timur bu elverişli ortamdan yararlanacaktır (Yücel 1976: 277-278; Aka 2012: 174).

Türkiye ve Suriye'de kendisine tâbi ve işbirliği halinde bulunanlara karşı izlenen bu sindirme ve kayıpların telafisi politikasından haberdar olan Timur (Yücel 1976: 272), Anadolu ve Suriye'yi işgal etmek için siyasal ortamın böylesine uygun olduğu bir dönemde, 10 Eylül 1399 tarihinde "yedi yıllık sefer" (1399-1404) olarak adlandırılan Batıya doğru son seferine çıktı. Timur'un Azerbaycan'a gelmesiyle yurtlarını terk eden Karakoyunlu Yusuf ile Celâyirli Ahmed önce Memlükler'e sığınmayı düşünmüşlerse de bu mümkün olmayınca, Timur'un Sivas'tan sonra güneye yöneldiğini de gördüklerinden Bayezid'e sığınmışlardı (Aka 2012: 174).

1399-1400 kışını Karabağ'da geçiren Timur, bu sırada Azerbaycan, Gürcistan ve Irak-ı Arab'da başarılı sindirme hareketlerinde bulunmuş; kendisine karşı oluşmuş muhalefeti kırmış olarak Bingöl yaylasına gelerek Avnik'de ordugah kurmuştur (Yücel 1978: 239). 1396 yılında Niğbolu savaşında Haçlı ordusuna karşı büyük bir zafer elde eden Bayezid ise bu zaferin kazandırdığı şöhretin etkisiyle 1399 yılına kadar Timur tehlikesini önlemeye yönelik olarak hemen hemen hiçbir girişimde bulunmayarak bütün gücünü İstanbul'un kuşatmasına harcamıştır (Baştürk 2010: 21). Ancak 1399 yılında, Timur'un Bingöl yaylasında bulunduğu bir sırada onun Anadolu'daki en yakın müttefiki ve ileri karakolu durumundaki Erzincan emiri Mutahharten'e elçi göndererek kendisine itaat etmesini ve elinde bulundurduğu topraklar için haraç ödemesini istemesi Timur'un Anadolu'ya yapmayı tasarladığı hareket için meşru bir gerekçe yaratmıştır (Yücel 1978: 241-243; Baştürk 2010: 21).

1400 yılında Erzurum üzerinden Erzincan'a gelen Timur, burada kısa bir süre kaldıktan sonra Sivas üzerine yürüdü (Aka 2012: 174; Emecen 2015: 91; Yücel 1978: 250). Bu seferde Timurlu ordusuna Mutahharten ve Kara Yülük Osman rehberlik ediyordu (Yinanç 1962: 382).

Kadı Burhaneddin'in öldürülmesinden (1398) sonra Sivas'ı Osmanlı topraklarına katan I. Bayezid, buranın yönetimini şehzade Süleyman Çelebi'ye bırakmış; ancak Süleyman Çelebi Timur'un kalabalık bir orduyla Sivas'a gelmekte olduğunu haber alınca şehrin savunmasını dört bin kadar yeniçeriyle birlikte Emir Mustafa'ya bırakarak kendi emrindeki askerlerle birlikte şehri terketmiştir. Durumdan haberdar olan I. Bayezid derhal diğer oğlu Mehmet Çelebi ve Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşayı büyük bir orduyla Sivas'a göndermişse de durumdan haberdar olan Timur'un gönderdiği kalabalık bir ordu Osmanlı ordusunu Kayseri'de yenmiş ve Kayseri'yi yağmalamıştır (Yücel 1978: 250).

Timur, hazırlıklarını tamamladıktan sonra Sivas kalesini şiddetli bir abluka altına almış, kalede bulunan az sayıdaki Osmanlı askeri başarılı bir savunma örneği sergilemelerine rağmen ancak on sekiz gün dayanabilmiştir. Timur, şehirdeki çoğunluğu Ermenilerden oluşan gayrimüslimleri esir ederken; Müslüman halktan da aman malı toplamış, şehri savunan askerleri de öldürtmüştür. Timur Sivas'ı işgali sırasında Anadolu ve yakındogudaki düşmanlarına gözdağı vermek amacıyla olacak ki son derece sert ve acımasız davranmıştır. Kimi tarihçilere göre Timur'un bu tutumunda Sivas halkına karşı tarihsel olarak kin besleyen Mutahharten ve Kara Yülük Osman'ın telkinlerinin de etkisi olmuştur (Yücel 1978: 252; Uzunçarşılı 1988: 263). Timur, Sivas'ta bir ay kaldıktan sonra yola çıkmış; Fırat kenarındaki Dulkadirli ve Göbek aşiretlerini itaat altına aldıktan sonra Malatya'ya yönelmiştir. Memlük sultanı Berkûk'un ölümünden sonra Osmanlı topraklarına katılan Malatya'yı savunmakla görevli olan şehir muhafızı Timur'un gelmekte olduğu haberini alınca askerleriyle birlikte şehri terk ettiğinden, Timur burayı kolayca ele geçirmiştir. Timur buradan güneye yönelerek Suriye üzerine yürümüştür (Yücel 1978: 256).

I. Bayezid, Timur'un güneye inmesini, onun artık Anadolu ile ilgisini kestiği şeklinde yorumlamış olacak ki pasif tutumunu sürdürerek Timur'un Anadolu'ya dönmesini engelleme yönünde herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Bu süreçte Bayezid'in yaptığı en olumlu icraat kendisine sığınan Ahmedi Celayir ve Karakoyunlu Yusuf'u himaye altına alması olmuştur (Yücel 1978: 290). Ayrıca bu iki liderin de etkisiyle Timur ile aralarındaki düşmanlığın başlıca sorumlusu olarak gördüğü Mutahharten üzerine sefere çıkmıştır. I. Bayezid beraberinde Ahmed Celayir ve Kara Yusuf olduğu halde 1401 Temmuzunda Erzincan'a giderek şehri kuşattı. Mutahharten teslim olurken, başta Kemah olmak üzere Mutahharten'e ait bütün şehirler Osmanlılar'ın eline geçti (Yinanç 1962: 382). Osmanlı hükümdarı, Kara Yusuf ve Ahmedi Celayir'in ricacı olmaları üzerine metbuluğunu tanıması şartıyla aldığı yerleri

Mutahharten'e iade etmişse de onun bütün ailesini rehin olarak Bursa'ya göndermiştir.

Timur bu haberi alınca oğlu Şahruh'u bir kısım emirlerle birlikte bölgeye göndermiştir. Bunu haber alan I. Bayezid bölgeden ayrılırken, umeranın baskısıyla da olsa Mutahharten'i iki taraf arasında barış sağlanması için arabulucu yapmıştır (Yücel 1978: 296).

Timur, Anadolu'daki statükonun değişmemesini, beyliklerin yeniden eski topraklarına hâkim olmasını ve Bayezid'in de diğer Anadolu Beylikleri gibi kendisine tâbi olmasını arzuluyordu. Bir bakıma Moğol İlhanlı ve Selçuklu rekabeti farklı bir şekilde yeniden ortaya çıkmış; Timur Cengizlilerin, Bayezid ise Selçukluların varisi gibi hareket etmeye başlamıştı. Timur aynı zamanda tüm İslam aleminin hâmisî gibi davranıyor, Bayezid'den kaçarak yanına sığınan Germiyan, Kastamonu, Karaman ve öteki Türkmen beylerini himayesine alıyor, Bayezid'e de gazâda yardıma gitmek istediğini yazıyordu (İnalcık 2009: 72).

Timur daha Suriye'de iken Bayezid'e tehdit kokan bir mektup göndererek kendisine itaat etmesini istemişti. Karşılıklı yazılan dörder mektubun düğüm noktasını Timur'un Bayezid'den kendisine sığınmış olan Karakoyunlu Kara Yusuf ile Ahmet Celayir'in öldürülmesi, kendisine teslim edilmesi veya yanından uzaklaştırılması yönündeki talebi oluşturmaktadır. Bu teklifleri kabul etmeyen Bayezid, özellikle ilk mektubunu Timur'a meydan okuyan bir üslupla kaleme almıştır. Mektubunda Timur'u kafirlikle suçlarken "kudurmuş köpek" demekten çekinmemiş; kendisinin kafirlere karşı gazâ ile meşgul olduğunu belirterek "*eğer bu tarafa gelmezsen üç talak ile zevcelerin boş olsun, ben de sana karşı çıkmazsam üç talak ile zevcelerim boş olsun*" şeklinde ağır bir ifade kullanmıştır (İnalcık 2009: 72; Yüksel 2010: 357).

Timur'un dönemin Türk devlet anlayışına göre, kendisine sığınmış olan Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed'i teslim etmeyeceğini bildiği halde Bayezid'den bunları istemesi onun Anadolu üzerindeki emellerini uygulamaya sokmak için bahane aradığını göstermektedir (Yüksel 2010: 357).

Timur ve Yıldırım Bayezid'in mektupları incelendiğinde Yıldırım Bayezid'in ilk başta Timur'a öfke ile cevap verdiği hâlde, daha sonraki mektuplarında sonucun bir savaşa kadar gitmesini istemeyen bir üslupla kaleme aldığı görülmektedir (Daş 2004: 153). Ancak gerek üsluptaki bu yumuşama gerekse Bayezid'in Mutahharten'i arabuluculuk yapması için Timur'a göndermesi iki taraf arasında savaşın çıkmasını önleyememiştir. Nitekim Bayezid'in Karakoyunlu Kara Yusuf'u himaye etmekteki ısrarını bir meydan okuma olarak gören Timur, son kez Bayezid'e Kara Yusuf'u ya idam ya da kendisine teslim etmesini, hiç değilse yanından uzaklaştırmasını teklif etmiş; bu teklifini kabul etmesi halinde Bayezid'le baba-oğul gibi olup, gazalarda kendisine yardım edeceğini vaad etmiştir. Ancak Bayezid'den gelen elçilerden beklediği olumlu haberleri duymayınca "savaş için hazır ol" mesajıyla elçileri geri

göndermiştir (İnalcık 2009: 73). Timur'un Bayezid'e gönderdiği mektupların günümüze kadar ulaşan nüshalarında yer almamakla birlikte (Daş 20004: 150), bazı tarihçiler Timur'un mektubunda Bayezid'den oğullarından birini rehin olarak kendisine göndermesini ve metbuluğu kabulünün bir işareti olarak gönderilecek külâh ve kemeri kabul etmesini istediğini ifade etmektedirler (Uzunçarşılı 1988: 266; Yınanç 382; Aka 2014: 37).

Timur, Yıldırım Bayezid'e karşı harekete geçmeden önce kendi lehine kamuoyu oluşturmak üzere Anadolu'ya casuslar göndermiş; özellikle Selçuklular döneminde Anadolu'ya yerleştirilmiş olan Tatarların emir ve beylerine mektuplar göndererek gönül okşayıcı bir takım sözlerle onları kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Nitekim Timur, uzun ve tereddütlü bir bekleyişten sonra ancak casuslarının vermiş olduğu haber ve güvencelerden sonra harekete geçmiştir (Paydaş 2009: 48).

Timur ordusuyla önce Kayseri üzerinden Kırşehir'e yürümüş, oradan da Ankara'ya giderek şehri muhasara etmiştir. Bu arada Bayezid Timur'u Anadolu sınırında karşılamayı düşünmüşse de Timur'un Ankara'yı kuşattığını öğrenince aceleyle geri dönerek Ankara'ya yönelmiştir. Bayezid'in Ankara'ya doğru geldiğini haber alan Timur ise şehrin muhasarasını kaldırmış; ordusunu Çubuk çayını arkaya alacak şekilde Çubuk ovasına yerleştirerek Bayezid'i beklemeye başlamıştır (Yınanç 1962: 385). Bayezid Ankara'ya ulaştığında Timur ordusunu en elverişli şartlarda konuşturmuş olarak onu bekliyordu. Süratli dönüşte yorgunluk, aşırı sıcak, susuzluk ve sultanın sinirliliği gibi etkenler Osmanlı askerlerini bitkin düşürmüş, neredeyse hepsi hasta olmuştu (İnalcık 2009:73). Çubuk çayı Timur'un elinde olduğundan Osmanlı ordusu su bakımından da zor durumda bulunuyordu (Yınanç 1962: 385; Alkan ve Gökbuğa, 2014: 590).

İnalcık ve Yınanç, Bayezid'in başlangıçta Timur ordusunun hareket güzergahını doğru tayin edememesinin askerlerinin gereksiz yere aşırı yorulmasına ve Çubuk ovasında elverişsiz şartlarda konuşlanmak zorunda kalmasına yol açtığını belirtmekte; dolayısıyla istihbarat zaafiyeti ve taktiksel hata imasında bulunmaktadır. Ancak Uzunçarşılı Osmanlı ordusunun önce Ankara'ya geldiğini, Timur'un Sivas'ta olduğunu haber alınca ağırlıklarını Ankara'da bırakarak Akdağ Madeni ve Kadişehri dağlık muntıkasında mevzi aldığını belirterek bir ölçüde savaş öncesindeki gelişmelerle ilgili yukarıda belirtilenlerden farklı bir tablo çizmektedir (Uzunçarşılı 1988: 269-270).

Ankara savaşında her iki tarafın kuvvet durumuyla ilgili kaynaklarda farklı rakamlar yer almaktadır. Bayezid'in Memlükler ve Mısır halkı üzerine salmış olduğu korkudan kaynaklı olacak ki Arap kaynaklarında Osmanlı ordusunun mevcudu 700 bini atlı, 300 bini ise yaya olmak üzere bir milyon olarak gösterilmektedir (Yüksel 2010: 363). Uzunçarşılı (1988), Timur'un Bayezid'in güçlü bir orduya sahip olduğunu bildiği için Maverâünnehr'deki en güçlü ve zırhlı birliklerini getirdiğini, bunların sayısının 160 bin olduğunu; Osmanlı ordusunun ise zırhlı Sırp askerleri de dâhil olmak üzere

70 bin civarında olduğunu ifade etmektedir. Daha yaygın ve makul bir yaklaşım olarak Osmanlı ordusunun 70 bin, Timur ordusunun ise bundan daha fazla olduğu ileri sürülmekteyse de, İsmail Aka (2012), Timur ordusunun Osmanlı ordusundan daha kalabalık oluşu dışında bu rakamları da güvenilir bulmamaktadır. Feridun M. Emecen, askerî hareket alanını göz önünde bulundurarak Timur ordusunun mevcudunun en iyimser tahminlerle 30-40 bin civarında, Osmanlı ordusunun ise 25 bin civarında olabileceğini ileri sürmektedir (Emecen 2015: 92). Mükrimin Halil Yınanç, Timur'un Ankara'ya getirdiği ordunun o zamana kadar yapmış olduğu savaşlara oranla hem sayı, hem de silah ve teçhizat itibarıyla çok üstün olduğunu; büyük bir kısmı atlı olmak üzere asker sayısının 160 binden fazla olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık Osmanlı ordusu Rumeli ve Anadolu'daki sınır boylarıyla kale ve şehirlerde asker bulundurma zorunluluğu nedeniyle, Timur'un zafer kazandıktan sonra Semerkant'a gönderdiği fetihnamede de belirttiği gibi savaş meydanına yarısı piyade olmak üzere ancak 70 bin civarında asker götürebilmiştir. Yınanç, ayrıca Bayezid'in kayınpederi İstefan'ın da sayıları 10 bini bulan zırhlı askeri ile bu savaşa Osmanlı ordusuyla birlikte katıldığını belirtmektedir (Yınanç 1962: 385).

Osmanlı ve Timurlu orduları arasında 28 Temmuz 1402'de yapılan savaşta Timur'un ordusu Osmanlı ordusu karşısında büyük bir başarı kazanmıştır. Savaş esnasında, Osmanlı ordusunda yer alan yeni ele geçirilmiş Anadolu beyliklerinin askerleri Timur'un yanında savaşmakta olan eski beylerinin yanına geçmişlerdir (Aka 2012:375; İnalçık 2009: 74; Yınanç 386). Timur'un savaştan önce haber göndererek kendi safına geçmelerini istediği Osmanlı ordusundaki Kara Tatarların, daha savaşın başında Timur tarafına geçmesi de savaşın kaderi üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır (İnalçık 2009: 73; Yüksel 2010: 365). Polat (2014), mağlubiyetin Osmanlı ordusunun savaş öncesinde yeterince motive edilmemesi, askerin yorgun düşmesi ve asker seçimindeki yanlışlıktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Osmanlı ordusu bozulmaya yüz tutunca herkes bir an önce kendi yurtlarına dönmeye bakmış; devlet ileri gelenlerinden her biri bir şehzadeyi yanına alarak kaçmış ve neredeyse yalnız kalan Bayezid yanındaki az sayıdaki kuvvetle savaşı sürdürmüşse de sonunda esir düşmüştür (Uzunçarşılı 1988: 272; Aka 2012: 375; Emecen 2015:93). Yınanç (1962)'a göre, karşı tarafın da Müslüman olması nedeniyle gazi veya şehit olmak suretiyle sevap kazanma imkanının bulunmayışı ve şeyh ve dervişlerin Osmanlı ordusunda bulunan Sırp askerlerini propaganda aracı yapmaları gibi nedenlerle, Osmanlı askerleri Kosova ve Niğbolu savaşlarında gösterdiği fedakarlığı bu savaşta göstermemiştir (Yınanç 1962: 386).

Timur, Bayezid'i tazimle karşılamış ve çadırına götürmüştür. Timur'un esaret hayatı süresince Bayezid'e karşı tutumuyla ilgili olarak kaynaklarda çelişkili bilgiler yer almaktadır. Özellikle Arap kaynaklarında Timur'un Bayezid'i azarladığı, demir kafese kapattığı, haremimi ve hizmetçilerini tutuklatarak onlara el uzattığı, yanında tutsak olduğu sürece her gün Bayezid'i huzuruna getirterek alay edip kızdırdığı şeklinde bilgiler yer almaktadır. Bu yaklaşım büyük ölçüde Arap tarihçilerin Timur'la

ilgili önyargılarından kaynaklanmaktadır (Yüksel 2004: 92; Yüksel 2010: 363-364). Zira, Timur'un seferlerinden Memlûklere karşı Dımaşk ve Halep gibi önemli şehirlerin de nasibini alması, çoğunluğu Memlûk devletinin resmî görevlileri olan bu tarihçileri Timur hakkında ön yargılı olmaya ve abartılı ifadelerle onu çok kötü bir şahsiyet olarak göstermeye sevk etmiştir (Yüksel 2004: 119). Ancak Timur'un Bayezid'e karşı tutumunu zaferden sonra, torunu Emirzade Muhammed'e gönderdiği fetihnamedeki ifadeler en doğru şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu fetihnamede Bayezid'in yanındaki az bir kuvvetle sonuna kadar savaşmaya devam ettiği, sonunda Timur'un askerleri tarafından yakalanarak elleri bağlı bir vaziyette Timur'un huzuruna çıkarıldığı, burada Bayezid'in Timur'dan özür dileyerek "doğrusu kendime yazık ettim beni bağışla" dediği belirtilmektedir. Fetihnamede bundan sonraki gelişmeler Timur'un ağzından şöyle anlatılmaktadır:

"Her ne kadar 'şimdi mi inandın? Daha önce başkaldırmış ve bozgunculuk etmişin' şeklinde azarlanmayı hak etmiş idi ise de bu ulu nimet ve ihsanın şükrü ve böyle bir zaferin kazanılmış olmasından dolayı 'dön gel korkma, şüphesiz güvende olanlardansın' ile sevindirilip 'Onlar öfkelerini yenerler, insanların kendilerine karşı olan kusurlarını affederler' hükmünce onun suçlarına göz yumup, affedip merhamette bulunduk ve canını bağışladık. Üstelik ardından oğulları Mustafa ile İsa'yı tutup getirdiler. Onlar da bağışlandılar..." (Aka 1981-1986: 20).

Uzunçarşılı (1998) da, fetihnamede yer alan ifadeyle uyumlu olarak Bayezid'i Timur'un yanına getirdikleri zaman Timur'un kendisini hürmetle karşılayarak teselli ettiğini; ayrıca Bayezid'e bu hâle sebebiyet verenin kendisi olduğunu söylediğini ve hilat giydirdiğini ifade etmektedir.

Kaynaklarda Ankara savaşından sonra Timur'a esir düşen şehzadelerin kimliği konusunda da çelişkili bilgiler yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi Timur'un fetihnemesinde Mustafa ile İsa'nın esir edildiği belirtilirken, Uzunçarşılı (1988), esir düşen şehzadelerin Musa ve Mustafa Çelebi olduğunu yazmaktadır.

Yınanç (1962), Timur'un Bayezid ve oğullarına iyi muamele etmesinde Bayezid'in cihat menkıbelerini duyarak ona büyük bir muhabbet besleyen kendi ordusunun hissiyatını gözetmesinin de rolünün olduğunu ileri sürmektedir.

Ankara savaşı sonuçları itibarıyla Osmanlı devleti için bir dönüm noktası olmuştur. Timur, Bayezid'in ortadan kaldırdığı Karaman, Germiyan, Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamidoğulları, Candaroğulları beyliklerine topraklarını geri vererek kendi egemenliği altına almış; böylece Anadolu Türk birliği bozulmuş ve Osmanlı devleti parçalanmıştır. Devletin Rumeli'deki toprakları ile Anadolu'daki toprakları arasındaki bağ koparken, devlet kısa bir süre sonra belirsiz bir ortama sürüklenmiş ve Osmanlı tarihinde fetret devri olarak adlandırılan bir kaos dönemi başlamıştır (Emecen 2015: 93). Timur, savaştan sonra Bizans İmparatoruna da elçi göndererek egemenliğini ve cizye ödemeyi kabul etmesini; ayrıca savaştan önce yaptıkları

anlaşma uyarınca Rumeli'ye geçmek üzere gemi hazırlanmasını istedi. İstekleri yerine getirilmezse ordusunu o tarafa göndereceğini de ekledi. Timur'un İstanbul'a da bir hareket yapmasından korkan İmparator Manuel, gönderdiği elçi vasıtasıyla Timura itaatını arz etmiş; ayrıca çok miktarda altın ve hediyeler takdim etmiştir (Uzunçarşılı 1988: 277; İnalçık 2009: 77; Aka 2014: 41). Yınanç (1962)'a göre Timur her tarafı Osmanlı askerlerinden temizleyememiş olduğundan; özellikle de Rumeli'deki kalelerde bulunan Osmanlı muhafız askerleriyle Anadolu'dan oraya geçen askerlerin karşı koymasından çekindiği için Rumeli'ye geçmeyi düşünmemiştir.

Timur ve oğlu Miranşah Ankara savaşından üç gün sonra Batı Avrupadaki çeşitli ülkelere mektuplar göndererek Batı'ya destek ve Timurlu topraklarında serbest ticaret yapma teklifinde bulunmuşlardır (Yüksel 2005: 235). Timur'un galibiyeti Avrupa'nın değişik ülkelerinde ortak bir memnuniyet ve heyecanla karşılanmış; birkaç yıl öncesine kadar kendisinden öfke ve korkuyla bahsedilen Timur, Hristiyanlığın öcünü alan bir kimse olarak tasvir edilmeye başlanmış, Osmanlı topraklarına karşı yeni bir haçlı seferi bile tasarlanmaya başlanmıştı. Avrupalılara göre Timur, Hristiyanlara gaddarca davranan Müslümanlara karşı Tanrı tarafından gönderilen ilahi bir kamçıydı (Özcan 2014: 124).

Ankara savaşından sonra Anadolu'yu istilaya devam eden Timur, özellikle 14. Yüzyılın ortalarından beri Haçlıların elinde bulunan İzmir'i ele geçirerek, İslam dünyasına Bayezid'in gerçekleştiremediği bir fethi kendisinin başardığını göstermek istemiştir. Haçlıların elindeki kale karadan ve denizden kuşatılarak yerle bir edilmiş; ayrıca düşmanın kaleyi yeniden onarmasını önlemek için İzmir Müslümanlarına silah verilmiştir (İnalçık 2009: 78). Ele geçirilen İzmir ve civarındaki bazı kaleler Aydınoğullarının idaresine bırakılmıştır (Aka 2014: 40).

Timur, Ankara savaşından sonra Anadolu'yu istilaya devam ederken bir yandan da düzenlediği "bezm"lere Bayezid'i de çağırıyor, ona memleketini iade edeceğini vaad ediyordu. Kütahya'dan hareketle Altıntaş havalisine gelip bir müddet burada kalan Timur burada esir bulunan Bayezid'in komutanlarından Hoca Firuz Bey'i öldürttü. Bu olaya açığa çıkarılan bir Bayezid'i kaçırma girişiminde Hoca Firuz Bey'in dahlinin olduğu şüphesinin yol açtığı iddia edilmektedir. Nitekim bu kaçırma girişiminden sonra yollarda bir baskın sonucu kaçırılması ihtimaline karşı Bayezid bir demir kafeste tutulmaya başlanmıştır. Tarihçi Hoca Sadettin Efendi bu demir kafesi "kapalı tahtarevan" olarak zikretmektedir (Yınanç 1962: 308). Fazla malumat vermemekle beraber Uzunçarşılı da Çelebi Mehmed'in Bayezid'i kaçırma girişiminden bahsetmektedir: "*Osmanlı tarihçileri ile Bizans kaynakları Yıldırım Bayezid'i esaretten kurtarıp kaçırmak için oğlu Çelebi Mehmed'in teşebbüsünü beyan ederlerse de ne dereceye kadar doğru veya hangi kısmının gerçek olduğu anlaşılamamaktadır.*" (Uzunçarşılı 1988: 274).

İzmir'i ele geçirdikten sonra, Timur geri dönme emri verdiği sırada Akşehir'de bırakmış olduğu Bayezid'in hastalandığı haberini almıştır. Tedavisi için kendi

doktorları olan İzzeddin Mesud Şirazi ve Celaleddin Arab'ı göndermişse de (Daş 2004:145), henüz yolda iken vefat ettiğini öğrenmiştir (8 Mart 1403). Timur bunun üzerine Bayezid'e ait bütün ülkelerin ve ona bağlı beylerin kendi hükmü altına girdiğini ilan etmiştir. Böylece tüm Anadolu ve Bizans'ı hükmü altına alan Timur, büyük ganimetlerle payitahtı Semerkand'a dönmeye karar vermiştir (İnalcık 2009: 79).

Günümüzde Bayezid'in intihar mı ettiği yoksa hastalık nedeniyle mi öldüğü konusu halen tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır. Aşık Paşazade ve Neşri gibi Osmanlı tarihçileri ile anonim Âl-i Osman tarihleri Timur'un Bayezid'i serbest bırakmak niyetindeyken onunla yaptığı bir mülakat neticesinde bundan vazgeçip onu Semerkand'a götürdükten sonra oradan geri göndereceğini söylediğini, bu söz üzerine ümitsizliğe düşen Bayezid'in kendisini zehirleyip hayatına son vermiş olduğunu zikrederken; Şükrullah, Enveri, Karamani Mehmet Paşa, Acem Hamdi, Konyalı Muhammed b. Hacı Halil ve Behiştî onun eceli ile öldüğünü söylemektedir (Yınanç 1962: 388). Yınanç ayrıca, Bayezid'in intihar ettiğini ileri süren tarihçilerin bizzat olaya şahit olmamalarına, Osmanlı hanedanıyla yakın ilişkide bulunan İbn Arabşah'ın eserinde intihardan rivayet yollu bile söz etmeyip, Bayezid'in eceliyle öldüğünü kuşkuya mahal vermeyecek bir tarzda dile getirmesine ve ayrıca Bayezid ölmeden önce Akşehir'de bulunan Timur tarihçilerinin Bayezid'in nefes darlığından ve hunnak (anjin) hastalığından öldüğünü ifade etmelerine dayanarak onun eceli ile öldüğünü ileri sürmektedir (Yınanç 1962: 389).

İ. Hakkı Uzunçarşılı, Yıldırım Bayezid'in mağlubiyet ve esarete tahammül edemeyerek; özellikle Timur'un kendisini Semerkand'a götüreceğini anlaması üzerine parmağındaki yüzük taşının altında sakladığı zehiri aldığı için hastalanıp 9 Mart Perşembe günü vefat ettiğini yazmaktadır. Uzunçarşılı, dinen yasak olduğu için çoğu tarihçilerin Bayezid'in intihar ettiğini yazmayarak bunun yerine hummadan, nefes darlığı veya hunnaktan vefat ettiğini yazdıklarını ifade etmektedir (Uzunçarşılı 1988: 278-79).

Fuat Köprülü, bu konuyu ele aldığı makalesinde Yıldırım Bayezid'in vefatı ile ilgili kapsamlı bir değerlendirmede bulunarak intihar etmiş olabileceği sonucuna varmaktadır: "... Yıldırım Bayezid'in intihar etmeyip eceliyle öldüğüne inanmak, bir tarihçi için çok müşkildir sanırız" (Köprülü 1995: 603). Ancak günümüzde Osmanlı tarih yazımında genel olarak vefat ettiği belirtilmekte fakat ne şekilde vefat ettiği hususu muğlak bırakılmaktadır. "Neredeyse kendi başına kalan Bayezid yanındaki az sayıda kuvvetle savaşı sürdürdüyse de sonunda esir düştü. Bir süre sonra da esaret altında vefat etti." (Emecen, 2015: 93). "Bundan sonra Emir Akşehir'e dönme emri verdi. Orada bırakmış olduğu Bayezid'in hastalık haberini aldı, doktor gönderdi, henüz yolda iken Yıldırımın vefatını öğrenen Timur çok üzüldü. (İnalcık 2009: 79; Yınanç 1962: 388). "Bu arada Timur'un esaretinde olan I. Bayezid intihar veya hastalanma suretiyle vefat etti." (Akdağ 2014: 233).

2. DERS KİTAPLARINDA OSMANLI TİMURLU İLİŞKİLERİ VE ANKARA SAVAŞI

2.1. Türkiye’de Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı

Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgili konulara Osmanlı tarihi ile ilgili tüm konularını kapsayan Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf ders kitabında yer verilmektedir. Bu ders kitabının “Beylikten Devlete (1300-1453)” başlıklı ilk ünitesinde Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgili konulara yaklaşık iki sayfalık yer ayrılmıştır.

Ders kitabında “Ankara Savaşı ve Fetret Devri (1402-1413)” başlığı altında Ankara savaşının temel nedeninin Çin üzerine sefer düzenlemek isteyen Timur’un arkasında güçlü bir devlet bırakmak istememesi olarak gösterilmektedir: *“Yıldırım Bayezid’in Anadolu’daki fetihleri sonucunda Osmanlı Devleti ile Timur Devleti sınır komşusu haline geldi. Çin üzerine sefer düzenlemek isteyen Timur, arkasında güçlü bir devletin olmasını istemiyordu. Bu sorunu çözmek için Anadolu’ya sefer düzenledi.”* (Turan vd. 2014: 20). Ders kitabında savaşın diğer nedenleri ise şu şekilde sıralanmaktadır: İki hükümdar arasındaki mektuplaşmaların sonuç vermemesi, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile Bağdat hükümdarı Ahmet Celayir’in Yıldırım’ı; Yıldırım’ın beyliklerine son verdiği Anadolu Türk beylerinin ise Timur’u kışkırtması, iki taraf arasında mektuplaşmalar sürerken Timur’un Sivas üzerine yürüyerek şehri yakıp yıkması ve halkının büyük bir kısmını ülkesine götürmesi, Timur’un yazdığı mektuplarda küçük düşürücü ifadeler kullanarak ve Anadolu’da tahribatlar yaparak Yıldırım Bayezid’i tahrik etmeye çalışması.

Ders kitabında Yıldırım Bayezid ve Timur arasındaki mektuplaşmalar “Timur’un Yıldırım’dan istekleri” ve “Yıldırım Bayezit’in cevabı” şeklinde iki ayrı başlık altında özetlenmiştir. Bu başlıklar altında Timur’un Yıldırım’dan Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile Celayıroğlu hükümdarı Ahmet Celayir’i aileleriyle birlikte kendisine göndermesini, Anadolu beylerinden alınan toprakları iade etmesini, şehzadelerden birisini kendi yanına göndermesini ve üstünlüğünü gösteren külah ile kemeri kabul etmesini istediği belirtilmektedir. Yıldırım ise mektubunda Timur’a şu cevabı vermiştir: *“Devletimiz diğer devletlere benzemez. Bu nedenle kendisine sığınanları asla geri vermeyecektir. Mektuplarınızda sertlik, kabalık, kibir ve gururdan başka bir nesne yoktur. Âl-i Osman, hile ile ülkeleri kendisine mülk edinmemiştir. Mektuplarımız da akıllı devlet adamlarımızla yapılan görüş alış veriş sonrasınca yazılmıştır. Şerefimiz, istiklâlîmiz ve karşı koyacak gücümüz vardır. Sizin bu isteklerinize tâbi olmayız ve istiklâlsiz yaşayamayız.”* (Turan vd. 2014: 20).

Yıldırım Bayezid’in 1399’da Memlûkler’e bağlı olan Dulkadiroğulları Beyliği’nden Malatya, Besni, Darende ve Elbistan’ı alarak sınırlarını Orta Fırat’a kadar genişletmesi Memlûklerle arasını açmış, bu durum ise Osmanlı devleti’nin aleyhine olmuştur. Zira

bu yüzden Memlûkler Ankara savaşında Timur'a karşı Osmanlı Devleti'ni desteklememişlerdir (Turan vd. 2014: 19).

Yukarıda sayılan nedenlerle iki taraf Ankara'nın Çubuk ovasında karşı karşıya gelmiştir. Timur'un ordusunun sayıca fazla olmasından başka, zırhlı süvarilere ve fillere sahip olması, ayrıca savaş esnasında Osmanlı ordusunda bulunan Anadolu beylikleri askerlerinin ve Kara Tatarların Timur safına geçmesi gibi nedenlerle savaşı Osmanlı ordusu kaybetmiş; Yıldırım Bayezid de Timur'a esir düşmüştür. Sekiz ay Anadolu'da kalan Timur gittiği her yere Bayezid'i de götürmüştür. Akşehir'e geldiklerinde Yıldırım Bayezit hastalanarak ölmüş; Timur ise ülkesine döndükten sonra, 1405 yılında çıktığı Çin seferinde hastalanarak Otrar şehrinde ölmüştür.

Ders kitabında Ankara savaşının yol açtığı sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır: Anadolu Türk siyasi birliği bozuldu, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihleri durdu, Anadolu'da sosyal ve ekonomik düzen bozuldu, uzun süre kuşatma altında olan İstanbul'un fethi gecikti, Timur'un Osmanlı Devleti'ni parçalama siyaseti güderek Osmanlı topraklarını Yıldırım'ın oğulları Süleyman Çelebi, İsa Çelebi, Mehmet Çelebi ve Musa Çelebi arasında paylaşırması üzerine kardeşler arasında 11 yıl süren ve "Fetret Devri" olarak adlandırılan taht mücadeleleri dönemi başladı, Timur'un çekilmesiyle Anadolu'nun doğusunda güçlenen Akkoyunlu Devleti Osmanlıları tehdit etmeye başladı, Anadolu beyliklerinin yeniden kurulmasıyla Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuş oldu (Turan vd. 2014: 21).

Ders kitabında aynı konu içerisinde "Timur Devleti (1369-1507)" başlıklı metinde bu devlet hakkında kısa bilgiye yer verilmiştir. Bu metinde Timur'un ve devletin etnik, dinsel ya da sosyal durumuyla ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmezken, özellikle Timur'un Altın Ordu üzerine yaptığı seferlerin bölge üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmıştır: *"Onun fetihleri sonuçları açısından, Türk tarihini olumsuz etkilemiştir. Altın Ordu devleti üzerine düzenlediği seferler (1391) bu devletin Kırım, Kazan, Küçüm, Ejderhan, Kasım ve Nogay Hanlıkları olarak parçalanmasına neden olurken Moskova knezlerinin güçlenmesini de beraberinde getirmiştir. Böylece XVI. yüzyıldan itibaren Rusya'nın Kafkaslar ve Kıpçak Bozkırları'na doğru yayılması söz konusu olacaktır."* (Turan vd. 2014: 21).

Kitapda konuyla ilgili olarak *"İki hükümdarın birbirlerine karşı üstünlük kurmak istemelerini temel nedeni ne olabilir?"*, *"Timur'un Türk devletleri üzerine düzenlediği seferlerin Türk dünyasına etkilerini tartışınız"* ve *"Timur'un Osmanlı topraklarını Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında paylaşırmasındaki amacı neler olabilir?"* şeklinde üç soruya yer verilmiştir. Bu sorularla öğrencilerde Ankara savaşının cihan hâkimiyeti mücadelesinin bir sonucu olduğu, Timur'un seferlerinin uzun vadede Türk dünyası için olumsuz etkilere yol açtığı ve Timur'un Anadolu'da kendisine rakip olabilecek güçlü ve merkezi bir Osmanlı Devleti görmek istemediğine yönelik fikir geliştirmek istendiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında Ankara savaşının Osmanlı Devleti açısından önemi ve yol açtığı sonuçlarla orantılı bir şekilde Timurlular ile ilişkiler ve Ankara savaşı konusuna geniş yer ayrılmıştır. Ders kitabında Timur’un ve devletin etnik mensubiyeti hakkında hiçbir bilgi ve yoruma yer verilmemektedir. Ders kitabında örneğin, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin Türkmen devletleri olduğu vurgulandığı halde, Timurlu devletinin etnik ve kültürel mensubiyetiyle ilgili bir herhangi bir bilgiye yer verilmemesi günümüzde bu devletin Türk devleti olarak görülmediği kanaatine yol açmaktadır.

Ders kitabında Bayezid ile Timur arasındaki mektuplaşmadan ayrıntılı olarak bahsedilmemekle birlikte Timur’un mektuplarında “sertlik, kabalık, kibir ve gururdan başka bir nesne olmadığı”, Timur’un Bayezid’den şehzadelerden birini kendi yanına göndermesini ve üstünlüğünü gösteren külah ile kemeri kabul etmesini istediği belirtilmektedir. Günümüzde konuyla ilgili eserlerde genellikle Bayezid’in Timur’a karşı kaba ve hakaret içeren sözler sarfettiği ön plana çıkarılmaktadır. Timur’un şehzadelerden birinin rehin gönderilmesi ve üstünlüğünü gösteren külah ile kemerin Bayezid tarafından kabul edilmesi ile ilgili taleplerinin ise mektuplarda geçip geçmediği tartışmalı bir konu olma özelliğini korumaktadır. Bu taleplerin en azından karşılıklı gönderilen sekiz mektubun günümüze ulaşan nüshalarında bulunmadığını söyleyebiliriz (Daş 2004).

Ankara savaşında iki tarafın asker sayısı ile ilgili olarak ders kitabında bir bilgi yer almamaktadır. Ancak Timur’un asker sayısının daha fazla olduğu, zırhlı süvarilerinin ve fillerinin olduğu belirtilmektedir. Yine aynı şekilde Ankara Savaşının ne kadar sürdüğü hakkında da bir bilgiye yer verilmemiştir.

Ders kitabında Bayezid’in hastalanarak öldüğü belirtilmektedir. Tartışmalı olan bu konuda da Türkiye’de daha önceki yıllarda okutulan bazı ders kitaplarında farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır: *“Yıldırım Bayezid’e esir olarak yaşamak çok ağır geldi. Timur onu beraberinde Batı Anadolu’ya götürdü. Bu sırada hastalandı. Timur, iyi olması için tanınmış doktorlar görevlendirdi. Fakat iyi olmadı ve öldü (1403). O’nun yüzük taşının altına sakladığı zehiri almasının hastalanmasına ve ölmesine sebep olduğu da söylenir”* (Akşit 1993: 23).

2.2. Özbekistan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı

Özbekistan’da okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı- Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşına yaklaşımı ortaya koyabilmek için yedinci sınıfta okutulan Özbekistan Tarihi ile beşinci sınıfta okutulan Tarihten Hikayeler ders kitabı incelemeye tâbi tutulmuştur.

Yedinci sınıf Özbekistan Tarihi ders kitabı Özbekistan tarihinin 4.-16. yüzyıllar arasındaki dönemini kapsamaktadır. Bu ders kitabının “Emir Timur ve Timuriler Devleti” başlıklı beşinci bölümünde 14. yüzyılın ortalarında Maverâünnehir bölgesinin siyasi durumu, Timur’un gençliği ve siyaset sahnesine çıkması, Timurlular devletinin kurulması, Timur’un seferleri ve Timurlular devletinin idari ve askeri yapısı gibi konular yer almaktadır. Osmanlı- Timurlu ilişkilerine de bu bölümde “Emir Timur’un seferleri” konusunda ve “Ankara cengi” başlığı altında yer verilmiştir. Ancak bu savaştan önce Timur’un 1399-1404 yılları arasında Ön Asya ve Anadolu’ya gerçekleştirdiği “yedi yıllık sefer” ile hâkimiyet sahasını Osmanlı sınırlarına kadar genişlettiği ifade edilmektedir (Muhammadjonov 2009: 116). Ders kitabında Ankara Savaşı’nın nedenleri açıklanırken Emir Timur yapıcı ve uzlaşma yanlısı bir hükümdar olarak gösterilirken Yıldırım Bayezid inatçı ve kibirli bir sultan olarak aksettirilmiştir:

“Emir Timur Osmanlı Türklerinin sultanı Bayezid Yıldırım ile iyi ilişkiler geliştirmek taraftarıydı. Anlaşmazlıklarını diplomatik yollarla çözmek amacıyla iki taraf arasında dört kez mektup değiş-tokuşu oldu. Sultan Bayezid ise her defasında inatla kibir gösterdi. Hatta Emir Timur adına namakbul sözler yazdığı da ayrıca tarihi kaynaklarda kaydedilmektedir. Bayezid Karakoyunlular, Muzafferiler ve Celayirlilerin Emir Timur’a karşı hareketlerini destekliyordu. Bu nedenlerle iki devlet arasında çarpışma kaçınılmaz oldu” (Muhammadjonov 2009: 116).

“Ankara cengi” başlığı altında bu savaşla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu başlık altında Emir Timur ile Sultan Bayezid arasında 20 Temmuz 1402 tarihinde Ankara yakınlarındaki Çubuk ilçesinde yapılan Ankara savaşına iki taraftan toplam 360 bin askerin katıldığı ve savaşın üç gün sürdüğü belirtilmektedir: “*Bu cümleden Sahipkiran Emir Timur’un tahminen 200 bin, Osmanlı sultanının 160 bin askeri katıldı. Savaş alanının kolay kısmına yerleştirilen ordusunun merkez kısmına Emir Timur’un kendisi kumandanlık etti. Uzun süren şiddetli cengde sahipkiran güçleri Türk ordularını tarumar etti. Sultan Bayezid esir alındı. Onunla birlikte oğlu Musa Çelebi de esir düştü.*” (Muhammadjonov 2009: 116).

Timur, Ankara savaşından sonra Osmanlı askerlerini takip ederek Bursa ve Orta Denizin (Akdeniz) doğu sahilinde bulunan İzmir şehrini zapt etmiştir. Böylece Haçlıların Yakındoğu’daki son karargâhlarına son verilmiştir. Ayrıca Mısır, Emir Timur’a itaatini bildirmiş; Bizans ve diğer Hristiyan ülkeler de o zamana kadar Bayezid’de ödemekte oldukları vergileri bundan böyle Emir Timur’a ödemeye başlamışlardır (Muhammadjonov 2009: 116).

Ders kitabında ağırlıklı olarak Ankara Savaşı’nın Avrupa açısından sonuçları üzerinde durulmaktadır. Burada verilen bilgilere göre Bayezid’e karşı kazanılan zaferden sonra Emir Timur’u Fransa, İngiltere, Kastilya ve Leon kralları tebrik etmişlerdir: “*Çünkü Sahipkiran Avrupa için büyük risk oluşturan Osmanlı Türklerine darbe vurarak bütün Avrupa’nın kurutuluşunu sağladı.*” (Muhammadjonov 2009: 117). Emir

Timur Semerkand'a döndükten sonra Çin seferine çıkmışsa da 18 Şubat 1405 tarihinde aniden vefat etmesi nedeniyle bu sefer gerçekleşmemiştir.

Ders kitabında bu konunun sonunda yer verilen altı sorudan üç tanesi Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgilidir: *"Ankara cengi ne zaman oldu ve nasıl sonuçlandı?"*, *"Emir Timur Türk sultanının varislerine niçin iyilik göstermiştir, onun maksadı nedir?"* ve *"Emir Timur'un Sultan Bayezid'e karşı kazandığı galibiyet Avrupa'nın kaderinde nasıl rol oynadı?"* (Muhammadjonov 2009: 119).

Özbekistan'da Osmanlı-Timurlu ilişkilerinin yer aldığı bir diğer ders kitabı beşinci sınıflar için Tarihten Hikayeler ders kitabıdır. Bu ders kitabında *"Emir Timur'un dünya tarihindeki yeri"* başlıklı metinde *"Avrupa Emir Timur'a minnettardır"* alt başlığı altında şu bilgiler yer almaktadır: *"Emir Timur Türkiye sultanı Bayezid'e karşı Ankara'da yapılan savaşta galip geldi. Bayezid'e karşı kazanılan kesin galibiyet münasebeti ile Emir Timur'a Fransa kralı VI. Karl, İngiltere Kralı IV Genrik ve Kastiliya kralı II. Genrik tebriknâme gönderdiler. Çünkü Emir Timur Avrupa için büyük tehlike yaratan Osmanlı Türklerinin sultanı Bayezid'e darbe vurup, Hristiyan âlemi ve bütün Avrupa'yı kurtarmıştı."* (Usmonov ve Jo'rayev 2007: 90).

Özbekistan'da okutulan tarih ders kitaplarında Timur'a özel önem verilmekte ve onunla ilgili konulara geniş yer ayrılmaktadır. Bu durum kuşkusuz ki Özbeklerin Timurlular devletinin yıkılmasından sonra aynı coğrafya ve sosyal yapı üzerinde kendi devletlerini kurmaları; dolayısıyla kendilerini bu devletin devamı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ders kitabında Ankara Savaşı'nın nedenleri olarak Bayezid'in kibir ve inatçı tutumu, Karakoyunlular, Muzafferiler ve Celayirlilerin Timur'a karşı hareketlerini desteklemesi ve Bayezid'in mektuplarında Timur için ağır ifadeler kullanması gösterilmektedir.

Savaşta Timur'un ordusunun 200 bin, Osmanlı ordusunun ise 160 bin kişiden oluştuğu; ayrıca savaşın üç gün sürdüğü belirtilmektedir. Savaşta iki tarafın asker sayısı ile ilgili bu rakamlar Türkiye'de konuyla ilgili çalışmalara yapan tarihçilerin tahminlerinin çok üzerindedir. Ayrıca Türkiye'de konuyla ilgili eserlerde genelde savaşın ne kadar sürdüğüne dair açıklamalara da yer verilmemektedir.

Ders kitaplarında Bayezid'in ölümü ve ölüm nedenine hiç değinilmemekte, Timur'un *"Haçlıların Yakındoğu'daki son karargâhları olan"* İzmir'in fethinden ve Ankara savaşının Avrupa açısından yarattığı sonuçlardan övgüyle bahsedilmektedir. Savaşın Avrupa açısından yarattığı durum yani Timur'un Avrupa'ya yapmış olduğu iyiliğe verilen önem konu sonundaki sorulara da yansımış ve *"Emir Timur'un Sultan Bayezid'e karşı kazandığı galibiyet Avrupa'nın kaderinde nasıl rol oynadı?"* şeklinde bir soru ile bu hususun altı çizilmiştir.

Ders kitabında Timur'un Ankara savaşından sonra kardeş kavgalarıyla geçen Fetret Devri olarak adlandırılan dönemin yaşanmasına yol açan uygulaması olumlu

bir uygulama olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır: “Emir Timur Türk sultanının varislerine niçin iyilik göstermiştir, onun maksadı nedir?” (Muhammadjonov 2009: 119).

2.3. Azerbaycan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı

Azerbaycan’da Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgili konulara sekizinci sınıfta okutulan Orta Asırlar Tarihi ders kitabında yer verilmektedir. Bu ders kitabı dersin öğretim programına uygun olarak “Dünya ülkeleri 11-15. asırlarda”, “Dünya ülkeleri 15. asır ve 17. asrın birinci yarısında” ve “Dünya halklarının medeniyeti (16. asır-17. asrın birinci yarısında)” başlıklı üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Osmanlı tarihiyle ilgili konular birinci ve ikinci bölümde; Timurlular tarihi ile ilgili konular ise sadece birinci bölümde yer almaktadır.

Ders kitabında Ankara Savaşı ile ilgili bilgilere geçilmeden önce Yıldırım Bayezid’in fetihlerinden bahsedilmektedir. Yıldırım Bayezid 1389-1400 yılları arasında Sivas, Malatya ve Karamanlı toprakları başta olmak üzere pek çok yeri ele geçirmiştir. Yıldırım’ın bu başarılarıyla Türkler, Doğu Avrupa’ya kadar uzanan bölgelerde hâkimiyet kurmuş ve devlet güçlü bir imparatorluk halini almaya başlamıştır. 14. yüzyılın sonlarında Bayezid, Bizansın elindeki son toprak parçası olan “Konstantinapol”u fethetmeye hazırlanıyordu ki Bizans beklenmedik bir şekilde doğudan, yani Timur’dan yardım görmüştür (Mahmudlu vd. 2003: 85).

“Ankara Savaşı ve Türk dünyası için neticeleri” başlığı altında 15. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığı; “diğer kudretli Türk cihangiri Emir Timur’un” “Küçük Asya [Anadolu] üzerine yürümesiyle yeniden bağımsızlıklarını elde etme arzusu uyanan Aydınoğulları, Germiyanogulları, Saruhanogulları ve Menteşe beyliklerinin bu amaçla Timur’a başvurdukları ifade edilmektedir. Diğer taraftan Timur tarafından ülkeleri işgal edilmiş olan Celayirli hükümdarı Sultan Ahmet ile Karakoyunlu Kara Yusuf da Yıldırım Bayezid’e sığınarak ondan yardım istemişlerdir. Bayezid, Konstantinopol’un [İstanbul] muhasarası ile meşgul olduğu bir sırada, Timur Doğu Anadolu’ya girerek Sivas’a kadar ilerlemiş; şehri ele geçirerek ahalisini kılıçtan geçirmiştir. Yıldırım, Timur tehlikesi karşısında Memlûklerle bir ittifak oluşturmaya çalışmıştır. Timur Sivas’ı ele geçirdikten sonra güneye yönelerek Malatya ve Dımaşk’ı ele geçirmiş ve Memlûkleri kendine tâbi etmiştir. Timur, Suriye’yi fethettikten sonra Küçük Asya’yı [Anadolu] terk ederek Azerbaycan’a dönmüştür. Timur’un Azerbaycan’a dönmesi üzerine Bayezid Konstantinopol’un muhasarasına ara verip Doğu Anadolu’ya gelmiş ve Sivas, Erzincan ve Kemah’ı geri almış; ayrıca Ahmet Celayir ve Kara Yusuf’un yardımına yeni kuvvetler göndermiştir. “Bu gelişmeler iki kudretli Türk cihangirini kaçınılmaz olarak bir savaşa sürükledi.” (Mahmudlu vd. 2003: 86).

Kış Karabağ'da geçirdikten sonra 1402 yılında tekrar Anadolu'ya hareket eden Timur'un bu defaki hedefi Osmanlı toprakları olmuştur. Timur, Tokat'tan yola çıkarak Kızılırmak nehri boyunca ilerleyip Ankara'ya yaklaşmış, Yıldırım'ın orduları da Timur'a karşı harekete geçmiştir. Yıldırım'ın ordusunun bir bölümü Anadolu kalelerinin müdafaası ile meşgul olduğundan Timur'a karşı sayıca hayli az bir kuvvete sahipti. Timur'un ordusunda ise savaş filleri de vardı. *"1402 Temmuzunun 28'inde Ankara ovasında orta asırların belki de en büyük savaşı başladı. Timur galip geldi. Bayezid ve iki oğlu esir düştü. 1403 yılının yazında Timur'un onu Semerkant'a götüreceğinden haberdar olan Bayezid zehir içip kendini öldürdü. Timur'un galibiyetiyle kendi bağımsızlıklarını berpa etmek isteyen Anadolu beyliklerinin hiyaneti de mühim rol oynamıştı..."* (Mahmudlu vd. 2003: 87). Timur Osmanlı devletini zayıflatmak için yeniden beyliklerin bağımsızlıklarını sağladı, Osmanlı topraklarını ise Bayezid'in dört oğlu arasında paylaştırdı. Bayezid'in oğulları arasında süren hâkimiyet mücadelesi Osmanlı devletini hayli zayıflattı. Osmanlı devleti tarihinde "saltanat fasılası" olarak adlandırılan on bir yıllık dönemde süren mücadele Mehmet Çelebi'nin galibiyetiyle sona erdi. Ders kitabında bu konu italik ve koyu harflerle yazılmış şu ifadelerle bitirilmektedir: *"Ankara savaşı bütün Türk dünyasının faciası idi. Timur kendisi de farkında olmadan Avrupa'yı Osmanlı imparatorluğu'nun elinden kurtardı ve bütün Türk dünyasının gelecekteki faciası için zemin hazırladı. Bu haberi duyan Roma Papasının Avrupa ülkelerindeki kiliselerde üç gün aralıksız çan sesleri arasında şükran duası okutturması tesadüf değildir."* (Mahmudlu vd. 2003: 87).

Konunun sonunda toplam on soruya yer verilmiş olup bu sorulardan üç tanesi Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgilidir: *"Emir Timur'un Küçük Asya'ya yürümesinin maksadı neydi?", "Timur ile Yıldırım Bayezid'in karşı karşıya gelmesinin temel sebeplerini belirtin, en az üç sebep gösterin."* ve *"Niçin Ankara savaşı bütün Türk dünyasının faciası olarak kabul ediliyor? Fikirlerinizi temellendirin."* (Mahmudlu vd. 2003: 88).

Ders kitabında "Timur İmparatorluğu" başlığı altında da Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara Savaşıyla ilgili özet bilgilere yer verilmektedir. Bu başlık altında Timur'un hayatının yanı sıra devletin kuruluşundan yıkılmasına kadar geçen süredeki gelişmelerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde "Timuriler Devletinin kurulması, Timur'un askeri seferleri" başlığı altında Ankara Savaşının başlamasıyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: *"Timur 1380 yılından itibaren İran, Azerbaycan, Kafkasya, Irak, Suriye ve Küçük Asya üzerine düzenli askeri seferler yapmaya başladı... Hindistan seferinden sonra Emir Timur'un Küçük Asya'daki esas rakibi Yıldırım Bayezid idi. O, Bayezid'e mektup göndererek, teslim olmasını talep etti. Yıldırım Bayezid ise cevap olarak Timur'a tahkir edici cevap yazdı. Bu mektup savaşın başlaması için bahane oldu."* (Mahmudlu vd. 2003: 99).

Sonuçta 28 Temmuz 1402 tarihinde iki ordu Ankara ovasında karşılaştı. Savaş Osmanlı ordusunun hücumu ile başladı. Başlangıçta her iki taraf iyi savaşmış, birbirine karşı ciddi mukavemet göstermişlerdi. Ancak bir süre sonra Timur savaşın

gidişatını değiştirmek için Hindistan'dan getirttiği savaş filleri meydana sürmüş; birbirlerine zincirlenmiş filleri gören Osmanlı savaşçıları geri çekilmişlerdir. Osmanlıların gücü gittikçe zayıflamış ve sonuçta Yıldırım Bayezid ve yanındakiler esir alınmıştır. *“Timur Bayezid’i sekiz ay yanında tutarak İzmir’e kadar gitti. Onun önünü Aralık denizi [Akdeniz] kestiği için Avrupa’nın içlerine doğru hareket edemedi ve geriye döndü. Osmanlıların kuvvetlenmesinden çekinen Avrupa devletleri çok rahat nefes aldılar. Çünkü Emir Timur farkında olmadan Türk silahının Avrupa’nın içerilerine doğru ilerlemesini geciktirdi.”* (Mahmudlu vd. 2003: 99).

Timur, Osmanlılara darbe indirdikten sonra geride kendisine tehlike kalmadığından emin bir şekilde Çin üzerine sefer yapmaya hazırlanırken 19 Mart 1405 tarihinde Otrar şehrinde vefat etmiş ve Semerkant’ta defnedilmiştir. (Mahmudlu vd. 2003: 100).

2.4. Türkmenistan’da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkileri ve Ankara Savaşı

Türkmenistan’da altıncı sınıfta okutulan Orta Asırlar Tarihi ders kitabı ile sekizinci sınıfta okutulan Türkmenistan Tarihi ders kitabında nispeten az olmakla birlikte Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı konularına yer verilmiştir.

Orta Asırlar Tarihi ders kitabında Osmanlı-Timurlu ilişkileri “Timuriler Devleti” ve “Osman Türkmenlerinin Devleti” başlıkları altında ele alınmıştır. “Timuriler Devleti” başlığı altında bu devletin kuruluşu ve Timur’un seferleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu çerçevede Timur’un Altınordu hükümdarı Toktamış’la mücadeleleri, İran ve Hindistan seferlerinin yanı sıra kısaca da olsa Ankara Savaşı’ndan da bahsedilmekte; Timur’un Ankara yakınlarında Osmanlı Türkmenlerini ağır bir yenilgiye uğrattığı belirtilmektedir. Ders kitabında özellikle Ankara savaşının Avrupa açısından sonuçlarına dikkat çekilmektedir. Timur’un kazandığı başarılar Avrupa devletlerinin ona olan ilgisini artırmış ve gittikçe güçlenen Osmanlılara karşı ondan yararlanmayı düşünmüşlerdir. Hatta bu amaçla Timur ile Bizans, Fransa, İspanya ve Cenova arasında karşılıklı elçilik heyetleri gidip gelmiştir (Annaorazow vd. 2008: 130-131).

Ders kitabında verilen bilgilere göre 1370 yılında Semerkant’a hâkim olan Timur, Moğol asıllı olup Türkçe ve Tacikçe bilmekteydi. Cengiz Han neslinden olmadığı için onun neslinden birisini han ilan ederek kendisini de “emir” olarak adlandırmıştır. Timur bu göstermelik hanı daima yanında bulundurmuş ve ülkeyi onun adına yönetmiştir.

“Osman Türkmenlerinin Devleti” başlığı altında Ertuğrul Gazi döneminden başlayarak Osmanlı tarihi ile ilgili bilgilere yer verilmekte; ayrıca çok kısa olarak Osmanlı Timurlu ilişkilerinden de bahsedilmektedir: *“Kosova meydanında şehit olan I.*

Murat'ın oğlu Yıldırım Bayezid, Osmanlı Devletini imparatorluğa dönüştürmeye çalışıyordu. Fakat 1402 yılında Timur'un Küçük Asya'yı istila etmesi buna engel oldu. Aynı yıl Ankara yakınlarında yapılan savaşta Bayezid yenildi. Timurluların istilasına Küçük Asya'yı dağıtmıştır. Timur Karamanlılar Beyliğini yeniden kurdu. Anadolu'yu ise Bayezid'in oğulları arasında paylaştırdı." (Annaorazow vd. 2008: 241). Bu başlık altında Osmanlı Devleti'nin 1420'li yıllardan itibaren yeniden güçlenmeye başlayarak, özellikle II. Murat (1421-1451) devrinde Avrupa'da birçok yeri ele geçirdiği de belirtilmektedir.

Türkmenistan'da sekizinci sınıflarda okutulan Türkmenistan Tarihi ders kitabında Osmanlı-Timur ilişkileri hakkında bilgilere "Türkmenlerin dünyaya yayılması ve onların kurdukları ve yönettikleri devletler" başlıklı üniteye yer verilmiştir. "Osmanlı Türkmenlerinin Devleti" başlıklı konuda Kayı boyunun Horasan'dan Anadolu'ya göçmesinden başlayarak devletin kuruluş, gelişme ve çöküş dönemleriyle ilgili özet bilgilere yer verilmektedir. Ders kitabında Kosova savaşı sonunda I. Murat'ın vefat etmesi üzerine yerine oğlu Bayezid'in sultan ilan edildiği belirtilmektedir. "*Kazanılan zafer ile şımaran Bayezid*" Anadolu'ya gelip Yıldırım hızında Türkmen beyliklerini kendine bağlamaya başlamıştır. Ancak bağımsızlıklarına düşkün olan Türkmenler Bayezid'e tâbi olmayı kabullenmiyor, Yıldırım'ın geri dönmesinden sonra tekrar kendi beylerini başa geçiriyorlardı. Ders kitabında Yıldırım Bayezid'in Türkmen beyliklerine karşı acele ile yaptığı yanlış hareketlerin ve Bütün Türkmen devletlerinin ortak düşmana karşı [Timur] birlikte savaşması için çaba gösteren Kadı Burhaneddin gibi bir yiğidin öldürülmesinin Aksak Timur'un Anadolu üzerine seferini kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Sonuçta 1402 yılında Ankara yakınlarında yapılan savaşta Aksak Timur Osmanlıları mağlubiyete uğratmış ve Yıldırım Bayezid esir alınmıştır. Ancak Yıldırım bir süre sonra Semerkant'a götürüleceği endişesiyle tutulduğu kafeste kendini zehirleyerek öldürmüştür. Timur 1403 yılında Semerkant'a dönmüşse de dönmeden önce sultanın oğullarını birbirlerine düşürmeyi başarmıştır. Çünkü kardeşler arasında on yıl süren saltanat mücadelesi başlamıştır (Ekayew 2009: 168).

Türkmenistan'da okutulan ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı ile ilgili konulara nispeten az yer ayrılmıştır. Ders kitaplarında genellikle Türkmen merkezli bir bakış açısı hâkim olup, Osmanlı devleti Osmanlı Türkmenleri devleti olarak adlandırılmakta; Yıldırım Bayezid'in Anadolu'daki Türkmen Beyliklerini hâkimiyeti altına alma çabaları onaylanmamaktadır.

Ders kitaplarında Timur'un Moğol olduğu belirtilmektedir. Ankara savaşında her iki tarafın kuvvet durumu, savaşın süresi vb. konularda bilgiler verilmemekte; savaşın Timur'un kazandığı ve Yıldırım Bayezid'in esir edildiği bilgisi ile yetinilmektedir. Ders kitabında dolaylı da olsa Bayezid'in esir düştükten sonra kafeste tutulduğu ve kendini zehirlemek suretiyle intihar ettiği bilgilerine de yer verilmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde Türkiye’de Osmanlı ve Timurlu tarihleriyle ilgili yazılan monografilere genel olarak göz atıldığında Timur, Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara Savaşı ile ilgili birçok hususun tartışmalı olma özelliğini koruduğu anlaşılmaktadır. Büyük ölçüde döneme şahitlik eden tarihçilerin etnik ve kültürel aidiyetlerinden ve daha sonraki yıllarda ise tarihi olayların tarafı olan veya bu olaylardan etkilenen devletlerin tarihi kendi yararlarına olacak şekilde yazmalarından kaynaklanan bu farklı yaklaşımların özellikle şu konularda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır: Timur’un ve kurucusu olduğu devletin etnik-kültürel mensubiyeti, Yıldırım Bayezid ve Timur’un birbirlerine yazdıkları mektupların içeriği ve mektuplarda kullanılan dil ve üslup, Karamanoğullarının Bayezid’in Timur’a gönderdiği elçiyi yakalayarak Bayezid’in yazmış olduğu mektubu değiştirmesi hususu, Yıldırım Bayezid’in Timur tehlikesi karşısında yeterince önlem alıp almadığı hususu, Timur’a karşı başlangıçta oluşturulan dörtlü ittifakın başarısızlığa uğramasının nedenleri, Bayezid’in Mutahharten’i sulh için Timur’a göndermesi meselesi ve bunun sonucu, Timur’un Sivas’ı ele geçirmesinden sonra şehir halkına yönelik uygulamaları, Ankara savaşında iki tarafın uyguladığı taktik, her iki tarafın kuvvet durumu, Osmanlı ordusunda savaşan Sırp askerlerinin savaş üzerindeki etkisi, savaşın süresi, savaşın gidişatını etkileyen olaylar, savaş sonunda Bayezid’le birlikte kaç evladının Timur’a esir düştüğü, Timur’un esaret hayatı süresince Bayezid’e karşı takındığı tavır, özellikle onu demir kafeste tutup tutmadığı ve Bayezid’in vefat nedeni.

Görüldüğü üzere Osmanlı-Timur ilişkilerinde tarihçilerin görüşbirliğine varamadıkları konular bir hayli fazladır. Tarih yazımındaki tartışmalı bu konular doğal olarak bu araştırmanın temel nesnesini oluşturan Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkmenistan ders kitaplarına da yansımıştır. Böylece gerek bu tartışmalı konular gerekse ülkelerin kendi önem ve önceliklerini gözetmeleri aynı olaya ders kitaplarında çok farklı şekillerde yaklaşılması sonucunu doğurmuştur.

Türkiye’de tarih yazımı ve tarih öğretiminde Timur’un ve kurduğu devletin etnik mensubiyeti konusuna yapılan Türklük vurgusunun giderek zayıfladığı ve 2000’li yılların başlarına gelindiğinde ise tamamen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1945 yılında Yusuf Ziya Özer tarafından yazılan ve Belleten dergisinde yayınlanan bir makalede Timur’un Türk olduğu tartışmasız bir şekilde ifade edilirken (Özer, 1945), aynı dönemde yayınlanan bir başka kitapta da Timur’dan Demir olarak bahsedilmekte ve Türk olduğu ileri sürülmektedir (Bozkurt 2005). Türkiye’de 1990’lı yılların sonlarına kadar okutulan tarih ders kitaplarında Timur’un Türk hükümdarı, Timurlular devletinin de bir Türk devleti olduğu kabul edilmekteydi: “*Bir Türk hükümdarı olan Timur, Maveraiünnehr, Horasan ve İran’da büyük bir devlet kurmuş, Osmanlı Devleti’nin sınırlarına kadar ulaşmıştı.*” (Akşit 1993: 22). Aynı kitapta konu sonunda yer verilen sorulardan biri de şu şekildedir: “*İki Türk hükümdarının savaşmasından kimler yararlanmıştı?*” (Akşit 1994: 24).

Hemen hemen aynı yıllarda okutulan bir lise tarih ders kitabında ise Ankara savaşı ile ilgili şu değerlendirme yer almaktadır:

“Türklerin IV. yüzyıl sonlarından itibaren Doğu Avrupa’da görüldükleri ve V. yüzyılda Orta Avrupa’da güçlü bir devlet kurdukları hatırlanırsa, Türkleşmenin tam 1000 yıl önce başladığı görülür. Yaklaşık bin yıllık bu Türk yurdunda Altın Orda ile siyasi bütünlük sağlandı. Fakat bu siyasi bütünlük XIV. yüzyılın sonunda başka bir Türk hükümdarı olan Timur’un saldırısı ile bozulmaya başlayacaktır... Türk tarihinde kardeş kavgaları yüzünden uğranılan zararlarla ilgili başka örnekler de vardır. Osmanlı-Timur, Osmanlı Safevi, Osmanlı-Memlûk savaşları bunun diğer örnekleridir. Bu savaşların her birinde düşmanlar durumdan yararlanmış ve Türk dünyası zarar görmüştür.” (Kopraman vd. 1995: 12).

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de 1990’lı yılların başlarında okutulan tarih ders kitaplarında Timur ile ilişkilere ve yapılan savaşa Türk dünyası merkezli bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve bu savaş iki kardeş arasındaki savaş olarak değerlendirilmektedir. Tarih ders kitaplarındaki bu yaklaşımda 1990’lı yılların başlarından itibaren SSCB’nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını elde eden Türk Cumhuriyetleri ve akraba topluluklar ile imzalanan işbirliği protokolleri ve tarih ve dil alanlarında oluşturulan ortak komisyonların çalışmalarının etkisinin olduğu söylenebilir (Turan 2015a). Bu işbirliğinin etkisini en açık şekilde Azerbaycan’da okutulan tarih ders kitaplarında Türk devletlerinin tarihte birbirleriyle yaptıkları savaşlara yaklaşımda görmek mümkündür.

Günümüzde Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında Ankara savaşının Osmanlı Devleti açısından önemiyle ve yol açtığı sonuçlarla orantılı olarak Timur ile ilişkiler ve Ankara savaşı konusuna geniş yer ayrılmakla beraber Timur’un ve devletin etnik mensubiyeti hakkında herhangi bir bilgi veya değerlendirmeye yer verilmemektedir. Yine 2000’li yılların başlarından itibaren tarih ders kitaplarında Türk dünyası merkezli yaklaşımdan da bir ölçüde vazgeçildiği görülmektedir.

Özbekistan’da okutulan tarih ders kitaplarında da Timur’un Türk olduğu veya Ankara savaşında savaşan her iki tarafın da Türk olduğuna dair bir ifade yer almamaktadır.

Azerbaycan’da okutulan tarih ders kitaplarında Ankara savaşına yaklaşım 1990’lı yıllarda Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarındaki yaklaşımla paralellik arz etmektedir. Ders kitaplarında tarih boyunca Türk devletlerinin birbirleriyle yaptıkları tüm savaşlara Türk dünyası merkezli bir bakış açısıyla yaklaşarak bu savaşların genel olarak Türk dünyasına zarar verdiği vurgulanmaktadır. Bu bakış açısını ders kitabında Ankara savaşı ile ilgili konunun başlığında bile görmek mümkündür. Bu savaşın ele alındığı konunun başlığı “Ankara Savaşı ve Türk dünyası için neticeleri” şeklindedir. Bu başlık altında Timur bir Türk hükümdarı olarak kabul edilmektedir: “Bu gelişmeler iki güçlü Türk cihangirini kaçınılmaz olarak bir savaşa

sürükledi.” Bu konunun sonunda vurgulamak maksadıyla italik ve koyu harflerle şu değerlendirmeye yer verilmektedir: *“Ankara savaşı bütün Türk dünyasının faciası idi. Timur farkında olmadan Avrupa’yı Osmanlı imparatorluğunun elinden kurtardı ve Türk dünyasının faciası için zemin hazırladı.”* Benzer ifadeler ders kitabında *“Timur İmparatorluğu”* başlıklı konuda da tekrarlanmaktadır: *“Osmanlıların kuvvetlenmesinden çekinen Avrupa devletleri rahat bir nefes aldılar. Çünkü Emir Timur farkında olmadan Türk silahının Avrupa içlerine doğru ilerlemesini geciktirdi.”* Konu sonundaki sorulardan birisi de *“Niçin Ankara savaşı bütün Türk Dünyasının faciasıydı?”* şeklindedir.

Türkmenistan’da okutulan tarih ders kitaplarında *“Türkmen merkezli”* bir bakış açısı hâkim olup, bu çerçevede Osmanlılar, Anadolu Beylikleri, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Memlûklerin Türkmen devleti olduğu vurgulanmaktadır. Ders kitaplarında Timur’un Moğol olduğu belirtilirken, Yıldırım Bayezid’in özellikle Anadolu Beyliklerine karşı mücadelesine eleştirel bir yaklaşım mevcuttur.

Osmanlı-Timurlu ilişkilerinin en tartışmalı konularından birisini iki tarafın birbirine yazdığı mektuplarda kullandıkları dil ve üslup ile mektupların içeriği oluşturmaktadır. Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında bu mektuplaşmalar hakkında detaylı bilgi verilmemekle beraber, Timur’un Bayezid’e yazdığı mektuplarda *“Sertlik, kabalık, kibir ve gururdan başka bir nesne olmadığı”,* Timur’un ayrıca Bayezid’den şehzadelerden birisini kendi yanına göndermesini ve üstünlüğünü gösteren külah ile kemeri kabul etmesini istediği belirtilmektedir. Buna karşılık Özbekistan’da okutulan tarih ders kitabında da yine ayrıntı verilmeksizin savaşın nedeni olarak Bayezid’in mektuplarında Timur için ağır ifadeler kullanması gösterilmektedir. Türkmenistan’da okutulan tarih ders kitabında mektuplaşmalara değinilmezken, Azerbaycan’da okutulan ders kitabında Timur’un Bayezid’e mektup göndererek kendisine teslim olmasını istediği, Bayezid’in ise Timur’a tahkir edici cevap yazdığı belirtilmektedir.

Günümüzde Timur ile Bayezid arasında karşılıklı olarak yazılan mektupların içerikleri tartışmalı olma özelliğini korumaktadır. Karşılıklı olarak gönderilen dörder mektubun günümüze kadar ulaşan nüshalarının yayınlanan transkripsiyonlarında özellikle ilk mektupta Timur’un Bayezid’i küçümseyici tavrı karşısında Bayezid’in Timur’a karşı hakaretimiz bir dil ve üslup kullandığı göze çarparken; ders kitabında yer alan ve kimi tarih kitaplarına da yansıyan Timur’un Bayezid’den şehzadelerin birini rehin istediği ya da üstünlüğünün kabulü anlamında gönderdiği kemer ve külahı kabul etmesini istediğine dair ifadelere rastlanmamaktadır (Daş 2004).

Türkiye’de okutulan tarih ders kitabında Ankara savaşında iki tarafın kuvvet dengesi hakkında bilgiye yer verilmezken, sadece Timur’un ordusunun sayıca daha üstün olduğu; ayrıca zırhlı süvari ve fillerinin de bulunduğu belirtilmektedir. Özbekistan’da okutulan ders kitabında ise Timur ordusunun 200 bin, Osmanlı ordusunun 160 bin kişiden oluştuğuna dair kesin rakamlar verilmektedir.

Azerbaycan'da okutulan ders kitabında Bayezid'in, ordusunun bir bölümü Anadolu kalelerini savunma ile meşgul olduğundan Timur'a karşı az bir kuvvet toplayabildiği; dolayısıyla asker sayısının Timur'un ordusundan daha az olduğu belirtilmektedir. Türkmenistan'da okutulan tarih ders kitabında ise Ankara savaşında iki tarafın kuvvet durumuna ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'da okutulan ders kitaplarında yer alan Timurlu ordusunun sayıca Osmanlı ordusundan fazla olduğuna dair bilgiler konuyla ilgili genel kabul gören yaklaşıma uygunken, Özbekistan ders kitabında belirtilen rakamlar tarihçilerin konudaki tahminlerinin oldukça üzerindedir.

Türkiye'de okutuluan ders kitabında Osmanlı ordusunun Ankara savaşını kaybetme nedenleri olarak Osmanlı ordusu içindeki Anadolu Türk beylikleri askerlerinin ve Karatatarların Timur tarafına geçmesi, Timur'un sayıca daha fazla askere, ayrıca zırhlı süvarilere ve fillere sahip olması gösterilmektedir. Bu ders kitabında Ankara savaşının Osmanlı devleti için yol açtığı sonuçlar maddeler halinde sıralanmıştır. Buna göre, bu mağlubiyet sonucunda Anadolu'daki Türk birliği, sosyal ve ekonomik düzen bozulmuş, fetihler durmuş ve Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında 11 yıl sürecek olan taht mücadeleleri başlamıştır. Ders kitabında Timur'un seferlerinin Türk dünyası üzerinde yarattığı olumsuz etkiye dikkat çekmek amacıyla *"Timur'un Türk devletleri üzerine düzenlediği seferlerin Türk dünyasında etkilerini tartışınız"* şeklindeki bir etkinliğe de yer verilmiştir.

Özbekistan'da okutulan ders kitaplarında Ankara savaşında Timur ordusunun galip gelme nedenleri üzerinde durulmamaktadır. Ders kitabında savaşın sonuçları ile ilgili olarak ise Sultan Bayezid ve oğlu Musa Çelebi'nin esir düştüğü, Timur askerlerinin İzmir'i zaptederek Haçlıların Yakındoğu'daki son karargâhlarına son verildiği, Mısır'ın Timur'a itaatini bildirdiği ve Bizans ve diğer Hristiyan devletlerin Bayezid'e ödemekte olduğu vergileri bundan sonra Emir Timur'a ödemeye başladıkları ifade edilmektedir. Özbekistan'da okutulan ders kitaplarında Ankara Savaşı'nın sonuçlarıyla ilgili olarak özellikle savaşın Avrupa devletleri açısından yarattığı sonuç ön plana çıkarılmaktadır. Özbekistan'da okutulan tarih ders kitaplarındaki genel yaklaşım Timur'un Avrupa için büyük tehlike yaratan Osmanlı Türklerine darbe vurarak Hristiyan âlemi ve bütün Avrupa'yı kurtardığı ve bu nedenle Avrupa'nın Timur'a minnettar olduğu yönündedir.

Azerbaycan'da okutulan tarih ders kitabında Timurlu ordusunun galip gelmesinde Osmanlı ordusunun sayıca daha az olması, Timur'un ordusunda savaş fillerinin bulunması ve bağımsızlıklarını yeniden elde etmek isteyen Anadolu Beyliklerinin "hiyaneti"nin önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Savaşın sonra Timur Osmanlı devletini zayıflatmak için Beyliklerin bağımsızlıklarını berpa ederken, Osmanlı topraklarını da Bayezid'in dört oğlu arasında paylaştırmış; bu ise Bayezid'in oğulları arasında hâkimiyet mücadelesine yol açarak Osmanlı devletini zayıflatmıştır.

Azerbaycan'da okutulan ders kitaplarında daha çok Ankara savaşının Türk dünyası açısından yarattığı sonuçlar ön plana çıkarılmıştır.

Türkmenistan'da okutulan tarih ders kitabında Ankara savaşı sonunda Bayezid'in yenildiği, Timurluların istilasının Anadolu'daki siyasi birliğin bozduğu belirtilmektedir. Savaşın sona Timur Karamanoğulları beyliğini yeniden kurmuş, Anadolu'yu ise Bayezid'in oğulları arasında paylaştırarak onları birbirine düşürmüştür.

Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşının sonuçlarıyla ilgili olarak en tartışmalı konulardan birisini Bayezid'in esir düşmesinden ölümüne kadar geçen yaklaşık sekiz aylık dönemde Timur'un Bayezid'e karşı sergilediği tutum oluşturmaktadır. Türkiye'de okutulan tarih ders kitabında Timur'un Ankara savaşından sonra Anadolu'da geçirdiği dönem ve faaliyetleriyle ilgili bilgiye yer verilmemekte, sadece Bayezid'in Timur'a esir düştüğü, Timur'un gittiği her yere Yıldırım'ı da götürdüğü ve Akşehir'e geldiklerinde Yıldırım Bayezid'in hastalanarak öldüğü ifade edilmektedir.

Özbekistan'da okutulan ders kitaplarında da Timur'un esir edildikten sonra Bayezid'e karşı takındığı tavırla ilgili bilgi yer almamakta; kısaca Yıldırım Bayezid ile oğlu Musa Çelebi'nin esir düştüğü bilgisine yer verilmektedir.

Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da okutulan ders kitaplarında da Timur'un Yıldırım Bayezid'e karşı tutumu hakkında bilgi verilmemekte; sadece Bayezid'in Timur'a esir düştüğü belirtilmektedir.

Gerek konuyla ilgili tarihyazımında, gerekse ders kitaplarında farklı şekilde yaklaşılacak bir diğer husus da Bayezid'in vefatı konusudur. Yukarıda da izah edildiği gibi Türkiye'de konuyla ilgili tarih yazımında Bayezid'in intihar etmek suretiyle vefat ettiği ve hastalanarak öldüğü yönünde iki farklı yaklaşım söz konusudur.

Türkiye'de hâlihazırda okutulan tarih ders kitabında Bayezid'in hastalıktan vefat ettiği belirtilmektedir. Özbekistan'da okutulan tarih ders kitaplarında Bayezid'in ölüm şekli üzerinde durulmazken, Azerbaycan ve Türkmenistan'da okutulan ders kitaplarında Bayezid'in zehir içmek suretiyle intihar ettiği ifade edilmektedir.

Yukarıda ortaya konulan bulgulardan da anlaşılacağı üzere araştırma kapsamındaki dört ülkede okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşı konuları farklı boyutları ön plana çıkarılarak ele alınmakta; ders kitaplarında yer verilen bilgi miktarı, bilginin niteliği, önem ve öncelik derecesi, tarihsel olaylara yaklaşım farklılıklarının yanı sıra başta kişi ve yer adları olmak üzere terminolojide de farklılıklar olduğu görülmektedir (Aksak Timur, Emir Timur, Timur, Sahipkiran; Orta deniz, Aralık denizi, Akdeniz; Küçük Asya-Anadolu; Konstantinopol, İstanbul vb).

Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşıyla ilgili tarih yazımında zaten mevcut olan tartışmalı konuların fazlalığına, ülkelerin kendi perspektifleri ve tarih algılarının

eklenmesi tarih ders kitaplarındaki yaklaşım farklılıklarını daha da artırmaktadır. Genel Türk tarihinin çok küçük bir kesiti niteliğindeki Osmanlı-Timurlu ilişkileri ve Ankara savaşıyla ilgili ders kitaplarındaki mevcut bilgi, terminoloji ve yaklaşım farklılıklarının tüm tarihe genellenmesi halinde Türk devletlerinin geçmişte birbirleriyle olan ilişkilere veya kendileri dışındaki tarihsel olaylara bakış ve yaklaşım farklılıklarının çok daha büyük olacağı bir gerçektir.

Bu araştırmanın kapsamına dâhil olan ülkelerden Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan yaklaşık yetmiş yıl SSCB yönetimi altında yaşadıkları son 1991 yılında bağımsız bir devlet haline gelmişlerdir. Özellikle Özbekistan ve Türkmenistan'ın uluslaşma sürecinin büyük ölçüde Sovyet yönetimi döneminde ve bu yönetimin çizdiği ideolojik kalıplar çerçevesinde oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde devletin genel politikası eğitim, kültür, dil ve tarih politikaları ve uygulamalarıyla yerel cumhuriyetlerde yaşayan halklar arasındaki etnik, tarihi ve kültürel ortaklıkları unutturarak yerine sosyalist ideolojiye ve Sovyet ülkesine bağlılık temelinde yeni ortaklıklar ve aidiyetler oluşturmak olmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemde bu cumhuriyetlerin tarih öğretim sisteminde Sosyalist-Rus merkezilikten uzaklaşma başta olmak üzere bir takım değişiklikler gerçekleştirilmişse de sovyet döneminin uygulamalarının doğrudan ya da dolaylı etkilerinin belli ölçülerde sürmekte olduğu da bir gerçektir (Turan 2015b; Turan 2016).

Günümüzde bu cumhuriyetlerde eğitim yoluyla Sovyet döneminde bilinçli ve sistemli bir şekilde uygulanan politikaların etkisiyle bozulmuş olan tarihsel ve kültürel ortaklıkların yeniden tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır (Kızıl 2014: 59).

Türk cumhuriyetlerinde tarih öğretim anlayışlarının bir yandan dünyadaki gelişmiş demokrasilerdeki genel yönelime uygun olarak barışçıl bir anlayışa hizmet edecek bir şekilde yapılandırılırken öte yandan da tarihte Türk devletlerinin günün koşulları ve hâkim anlayışları nedeniyle aralarında ortaya çıkmış anlaşmazlıklar ve çatışmaların günümüze taşınmasına imkân vermeyecek ve aralarındaki dostluk ve işbirliğini pekiştirecek tarzda yapılandırılması büyük önem arz etmektedir. Türk devletlerinde tarih öğretim sistemi öncelikle Türk dünyası halklarını birbirlerine yakınlaştıracak ve aralarındaki dostluk ve işbirliğini pekiştirmeye yardımcı olacak bir tarih bilinci oluşturmaya hizmet edecek şekilde yapılandırılmalıdır. Başka bir ifadeyle Türk dünyasında okutulan ders kitapları farklı coğrafyalarda yaşayan Türk soylu gençlerde ortak bir tarih bilinci oluşturmaya ve birbirlerine yakınlaştırmayı hedeflemelidir (Demircioğlu ve Demircioğlu 2015: 51).

Bu amaçlara ulaşılabilmesi için tarih ders kitaplarında Türk devletleri arasında geçmişte yaşanmış olaylara ayrı ayrı o ülkelerin pencerelerinden değil; Türk dünyası merkezli bir bakış açısıyla yaklaşılması, ders kitaplarındaki askeri-siyasi nitelikli konuların olabildiğince azaltılarak kültür ve uygarlıkla ilgili konulara ağırlık verilmesi (Demircioğlu-Demircioğlu 2015: 50), milletler arasında tarihin bir döneminde ortaya çıkmış bulunan anlaşmazlık veya çatışmaların tüm zamanlara yayılmasına imkân

verilmemesi ve ayrılık ve farklılıklardan ziyade benzerlik ve ortaklıkların ön plana çıkarılması (Safran ve Ata 1996: 12) gerekmektedir.

Tarihsel kayıt, kaynak, bilgi, belge ve fikir alışverişinde bulunarak ortak bilimsel sonuçlara ve tarih anlayışına ulaşmayı sağlamak amacıyla Türk devlet ve toplulukların tarihçilerinin katılacakları bilimsel kongre, sempozyum ve çalıştay gibi bilimsel etkinliklerin sayısı artırılmalıdır. Özellikle tartışmalı konularla ve Türk dünyası tarih yazımının genel sorunlarıyla ilgili amaca uygun ve sonuç odaklı etkinliklerin düzenlenmesi oldukça yararlı olacaktır. Benzer şekilde Türk cumhuriyetlerinde tarih öğretim sistemlerinde de yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak ortak bir anlayış oluşturulmaya çalışılmalı; bu amaçla olabildiğince sık aralıklarla Türk cumhuriyetlerinin tarih eğitim uzmanları, eğitim bakanlığı yetkilileri ve tarih öğretmenlerinin katılacakları ortak etkinlikler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- AKA, İsmail (1981-1986), "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi", *TTK Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 11(15), 1-22.
- AKA, İsmail (2012), "Timur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 41, 173-177.
- AKA, İsmail (2014), *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AKBIYIK, Hayrunnisa A. (2004), "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Sanatkârlıkları", *Bilgi* 30, 151-171.
- AKDAĞ, Mustafa (2014), *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AKŞİT, Niyazi (1993), *Ortaokullar İçin Milli Tarih II*, 9. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ALKAN, Mustafa ve Ferdi GÖKBÜĞA (2014), "Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü", *Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiriler Kitabı*, 9-12 Ekim 2012, editör: Mustafa Alkan; Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 585-594.
- ALPARGU, Mehmet (1995), *Onaltıncı Yüzyılda Özbek Hanlıkları*, Ankara: 72 Ofset Tesisleri.
- ALPARGU, Mehmet ve M. Bilal ÇELİK (2014), "Özbekistan Cumhuriyeti Tarih Ders Kitaplarında Ankara Savaşı", *Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiriler Kitabı*, 9-12 Ekim 2012, editör: Mustafa Alkan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 685-695.
- ANNAORAZOW, J. G. KARLY ve D. KÖSSEKOW (2008), *Orta Asyrlar Taryhy: Orta Mekdepleriñ VI Synpy Üçin Synag Okuw Kitaby*, Aşgabat: Türkmen Döwlet Nesirýat Gullugy.
- BAŞTÜRK, Saadettin (2010), "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", *History Studies, Ortadoğu Özel Sayısı*, 13-26.
- BOZKURT, Mahmut Esat (2005), *Aksak Demir'in Devlet Politikası, Timurlenk Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Kaynak Yayınevi.
- CEMALOĞLU, Necati (2003), "Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Tarih 9-12* içerisinde, (Ed.) Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1-32.
- DAŞ, Abdurrahman (2004), "Ankara Savaşı Öncesi Timur ve Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15, 141-167.

- DEMİRCİOĞLU, İsmail H. (2013), "Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar", *Karadeniz Araştırmaları* 38, 119-133.
- DEMİRCİOĞLU, İsmail H. ve Ebru DEMİRCİOĞLU (2015), "Türk Dünyası Ortak Tarih Ders Kitabı Nasıl Yazılmalıdır?", *Türk Yurdu*, 337, 50-54.
- EKAYEW, O. (2009). *Türkmenistanyň Taryhy, X-XVI. Asyrlar: Orta Mekdepleriň VIII Synpy Üçin Synag Okuw Kitaby*, Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşriyyat Gullugy.
- EMECEN, Feridun M. (2015), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜLERSOY, Ali Ekber (2013), "İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikleri Açısından İncelenmesi", *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)* 2 (1), 8-26.
- HAYIT, Baymirza (1995), *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İBN ARABŞAH (1986), *Acâ'ib el-Makdûr fi Nevâ'ib Teymur*, yay. Ahmet Fayız el-Hımsî, Beyrut.
- İNALCIK, Halil (2009), *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KAFALI, Mustafa (1962), "Timur", *İslam Ansiklopedisi* XII, 336-346.
- KARASAR, Niyazi (2012), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- KIZIL, Ömür (2014), "Türk Dünyasında Müşterek Tarih Öğretimi ve Niteliği", *Türk Yurdu*, 326, 57-59.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, Bahaeddin YEDİYILDIZ, Yurdagül ALPASLAN, Yavuz ERCAN, Özer ERGENÇ, Reşat GENÇ, Özkan İZGİ, Halil METİN, Rifat ÖNSOY ve Rifat TURGUT (1995), *Tarih 2: Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği Uygulayan Ortaöğretim Kurumları İçin Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1995), "Yıldırım Beyazıd'ın Esareti ve İntiharı Hakkında", *Belleten* 1 (2), (2. Baskı), 581-603.
- MAHMUDLU, Y., E. E. GOCAYEV, R. Z. HELİLOV, S. E. AĞAYEV, S. M. GEMBEROV, Ş. B. MEMMEDOVA, H. K. ELİŞOVA ve B. E. HUBYAROV (2003). *Orta Esrlər Tarihi: Sekizinci Sınıf Ümumtehsil Mektebləri Üçün Derslik*, Bakı: Maarif Neşriyatı.
- MUHAMMADJANOV, A. (2009). *O'zbekiston Tarixi*, Toshkent: Sharq Nashriyyot- Matbaa Aksiyadorlik Kompanyasi Bosh Tahririyati.
- OMOROV, Timurlan (2012), "Türkistan'daki Özbek Hanlığı'nın Kısaca Tarihi ve Özbek Boyları", *TÜBAV Bilim Dergisi*, 5 (2), 7-18.
- ÖZCAN, Altay Tayfun (2014), "Timur'un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve Libellus de Notitia Orbis Adlı Eserinden Bazı Parçalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33 (55), 121-162.
- ÖZER, Yusuf Ziya (1945), "Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış" *Belleten* IX (36), 423-467.
- PAYDAŞ, Kazım (2009), "Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi* 28 (46), 35-52.
- POLAT, Süleyman (2014), "Ankara Savaşında Osmanlı Ordusunun Sefer Organizasyonuna Dair Bazı Tartışmalar", *Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiriler Kitabı*, 9-12 Ekim 2012, editör: Mustafa Alkan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 217-235.

- SAFRAN, Mustafa ve Bahri ATA (1996), "Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye'deki Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin İfadelere Yönelik Öğrenci Görüşleri", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 1-17.
- SARAY, Mehmet (1999), *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ŞAHİN, Ayfer (2008), "İlköğretim Birinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı ve Öğretmen Kılavuz Kitabının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 9 (3), 133-146.
- TOGAN, A. Zeki Velidî (1972), "Emir Timur'un Soyuna Dair Bir Araştırma", (Çev. İsmail Aka), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 26, 75-84.
- TURAN, Refik (2015a), "Türk Dünyası Ortak Tarih Ders Kitabı Yazımı Meselesi", *Türk Yurdu* 332, 62-66.
- TURAN, Refik (2015b), *Azerbaycan'da İlk ve Ortaöğretimde Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- TURAN, Refik (2016), "Türkmenistan'da Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Devleti'ne Yaklaşım" Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri, cilt. II, editör: Mustafa Koçak, Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, 37-48.
- TURAN, Refik (2016), "Sovyet Türkmenistan'ından Bağımsız Devlete Türkmenistan'da Tarih Öğretimi", *International Journal of Human Sciences*, 13 (3), 5978-5997.
- TURAN, Vicdan, İlhan GENÇ, Mehmet ÇELİK, Celal GENÇ ve Şenol TÜREDİ (2014), *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf*, Ankara: MEB Devlet Kitapları, Saray Matbaacılık.
- TÜRK, İ. Caner, Selçuk ILGAZ ve A. Sinan BİLGİLİ (2004), "Azerbaycan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmgesi", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 429-443.
- USMONOV, Q., U. JO'RAYEV ve B. AHMEDOV (2007), *Tarixdan Hikoyalar*, Toshkent: O'zbekiston Matbuot va Axborot Agentligining O'qituvchi Nashriyot-Matbaa.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988), *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil (1962), "Bayezid I", *İslam Ansiklopedisi*, II, 369-392.
- YÜCEL, Yaşar (1973), "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar: Türkiye ve Yakın-Doğu Üzerinde 1393-1394 Timur Tehlikesi", *Belleten* XXXVIII/146, 159-201.
- YÜCEL, Yaşar (1976), "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I, Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu ile İlişkilerine Dair Gözlemler (1394-1400)", *Belleten* XL/158, 249-285.
- YÜCEL, Yaşar (1978), "Timur Tarihine Dair Araştırmalar II, Timur'un Türkiye ve Yakın Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)", *Belleten* XLII/166, 239-299.
- YÜKSEL, Musa Şamil (2004), "Arap Kaynaklarında Timur", *Bilgi* 31 (Güz), 85-126.
- YÜKSEL, Musa Şamil (2005), "Timur'un Yükselişi ve Batı'nın Diplomatik Cevabı (1390-1405)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18, 231-243.
- YÜKSEL, Musa Şamil (2010), "Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV (1), 351-369.